

EKONOMSKI ASPEKTI DEMOGRAFSKIH PROMJENA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Bravić, Tina

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split / Sveučilište u Splitu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:228:894842>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University Department of Professional Studies](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
SVEUČILIŠNI ODJEL ZA STRUČNE STUDIJE
Stručni prijediplomski studij Menadžment trgovine i turizma

TINA BRAVIĆ

ZAVRŠNI RAD

**EKONOMSKI ASPEKTI DEMOGRAFSKIH PROMJENA
U REPUBLICI HRVATSKOJ**

Split, listopad 2024.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
SVEUČILIŠNI ODJEL ZA STRUČNE STUDIJE
Stručni prijediplomski studij Menadžment trgovine i turizma

Predmet: Osnove ekonomije

ZAVRŠNI RAD

Kandidat: Tina Bravić

Naslov rada: Ekonomski aspekti demografskih promjena u Republici Hrvatskoj

Mentor: dr. sc. Marina Lolić Čipčić, prof. struč. stud.

Split, listopad 2024.

EKONOMSKI ASPEKTI DEMOGRAFSKIH PROMJENA U REPUBLICI HRVATSKOJ

SAŽETAK

Predmet ovog završnog rada su ekonomski aspekti demografskih promjena u Republici Hrvatskoj. Analiza dostupnih statističkih podataka za razdoblje od 2014. do 2023. godine pokazala je da je; ukupno stanovništvo Republike Hrvatske u padu, prirodni prirast negativan u svim promatranim godinama, migracijski saldo negativan u svim godinama osim u 2022. i 2023. godini, te da stanovništvo Republike Hrvatske stari. Osim toga, u radu je analizirano kako demografski trendovi negativno utječu na gospodarski rast, posebice na tržište rada (nedostatak radne snage, posebno visokokvalificirane), socijalni (pritisak na sustav socijalne skrbi koji nemaju dovoljno kapaciteta i dovoljno djelatnika, pri čemu je za isplaćivanje raznih socijalnih naknada nužna gospodarska razvijenost) i zdravstveni sustav (opterećenost zbog velikog broja pretraga, hospitalizacija, izdvajanja za lijekove te nedostatka zdravstvenih djelatnika) te održivost mirovinskog sustava (izrazito nepovoljan omjer umirovljenika i osiguranika, uz visoka izdvajanja za mirovinski sustav, niske mirovine itd.). U završnom radu analizirane su različite strategije usmjerene na povećanje nataliteta (usmjerena na obitelj i povećanje kvalitete života, a obuhvaćaju novčane strategije, vrijeme, odnosno rodiljne dopuste te usluge), suzbijanje iseljavanja stanovništva (mjere stambene politike, otvaranje novih radnih mjesta, poticanje gospodarskog razvoja, poboljšanje postojeće infrastrukture itd.) i poboljšanje obrazovnog okvira stanovništva (stipendiranje studenata, pružanje usluga smještaja u studentskim domovima te usklađivanje upisnih kvota u sustavu visokog obrazovanja s potrebama tržišta rada). Sadašnje mjere ne uspijevaju učinkovito odgovoriti na demografske trendove, ističući potrebu za njihovim jačanjem i uvođenjem dodatnih strategija.

Ključne riječi: demografske promjene, ekonomski aspekti, Republika Hrvatska

ECONOMIC ASPECTS OF DEMOGRAPHIC CHANGES IN THE REPUBLIC OF CROATIA

SUMMARY

The subject of this final paper is the economic aspects of demographic changes in the Republic of Croatia. The analysis of available statistical data for the period from 2014 to 2023 showed that; the total population of the Republic of Croatia is declining, the natural increase is negative in all observed years, the migration balance is negative in all years except for 2022 and 2023. year, and the population is aging. In addition, the paper analyzed how demographic trends have a negative impact on economic growth, especially on the labor market (lack of labor force, especially highly qualified), social (pressure on the social welfare system that does not have enough capacity and enough employees, while for the payment of various social benefits necessary for economic development) and the health system (burden due to a large number of examinations, hospitalizations, allocations for medicines and the lack of health workers) and the sustainability of the pension system (a distinctly unfavorable ratio of pensioners and insured persons, with high allocations for the pension system, low pensions, etc.). The final paper analyzed various strategies aimed at increasing the birth rate (focused on the family and increasing the quality of life, and includes financial strategies, time, i.e. maternity leave and services), suppression of population emigration (housing policy measures, creation of new jobs, stimulation of economic development, improvement of the existing infrastructure, etc.) and improvement of the educational framework of the population (scholarships for students, provision of accommodation services in student dormitories and harmonization of enrollment quotas in the higher education system with the needs of the labor market). Current measures fail to effectively respond to demographic trends, highlighting the need for their strengthening and the introduction of additional strategies.

Key words: demographic changes, economic aspects, Republic of Croatia

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet istraživanja.....	1
1.2. Ciljevi istraživanja	1
1.3. Metode istraživanja.....	1
1.4. Struktura rada.....	2
2. DEMOGRAFSKE PROMJENE U REPUBLICI HRVATSKOJ	3
2.1. Kretanje ukupnog broja stanovnika	3
2.2. Prirodno kretanje stanovništva.....	5
2.3. Mehaničko kretanje stanovništva.....	8
2.4. Dobna struktura stanovništva.....	11
3. EKONOMSKI ASPEKTI DEMOGRAFSKIH PROMJENA U REPUBLICI HRVATSKOJ14	
3.1. Utjecaj demografskih kretanja na tržište rada.....	14
3.2. Utjecaj demografskih kretanja na mirovinski sustav	20
3.3. Utjecaj demografskih kretanja na sustav socijalne skrbi	25
3.4. Utjecaj demografskih kretanja na zdravstveni sustav	29
4. MOGUĆI PRISTUPI POBOLJŠANJU DEMOGRAFSKIH TRENDOVA U REPUBLICI HRVATSKOJ	33
4.1. Politike poticanja nataliteta.....	33
4.2. Migracijske politike	37
4.3. Reforme sustava obrazovanja	41
5. ZAKLJUČAK.....	43
LITERATURA	46
POPIS SLIKA.....	53
POPIS TABLICA.....	53
POPIS GRAFIKONA	53

1. UVOD

1.1. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja jesu ekonomski aspekti demografskih promjena u Republici Hrvatskoj. Zbog demografskih promjena koje obuhvaćaju migracije i starenje stanovništva brojne se države danas suočavaju s određenim izazovima, a u tom pogledu ni Republika Hrvatska nije iznimka. Tijekom proteklih nekoliko desetljeća Republika Hrvatska doživjela je značajne promjene u strukturi stanovništva, što je značajno utjecalo na njezin gospodarski razvoj. Sve veći udio stanovništva starije životne dobi, veći broj umrlih od živorođenih te značajno iseljavanje stanovništva nakon ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju negativno je utjecalo na gospodarski razvoj. Shvaćanje ekonomskog aspekta demografskih pomaka ključno je za razvoj održive i dugoročne ekonomske politike koja će osigurati stabilnost i prosperitet hrvatskog društva. Tome razumijevanju pomaže i ovaj rad koji daje sažetak dosadašnjih istraživanja te analizu izazova i prilika s kojima se Republika Hrvatska susreće u svjetlu demografskih promjena.

1.2. Ciljevi istraživanja

Cilj je istraživanja na temelju dostupnih sekundarnih podataka analizirati kako demografske promjene u Republici Hrvatskoj, točnije prirodno i mehaničko kretanje kao i starenje stanovništva, utječu na ekonomski potencijal gospodarstva (naglasak je na utjecaju tih promjena na tržište rada, sustave socijalne i zdravstvene skrbi te održivost mirovinskog sustava) te utvrditi strategije čija je svrha ublažiti negativne učinke demografskih promjena na hrvatsko gospodarstvo te pomoći u poboljšanju demografske slike hrvatskog stanovništva.

1.3. Metode istraživanja

Kako bi se postigao zadani istraživački cilj u radu se koriste odgovarajuće metode istraživanja, odnosno metode analize i sinteze, induktivna i deduktivna metoda, metoda kompilacije, deskripcije te metoda komparacije.

1.4. Struktura rada

Završni rad obuhvaća pet poglavlja. U uvodnom se poglavlju analiziraju predmet i cilj rada, metode istraživanja te struktura završnog rada. Drugo poglavlje ukazuje na demografske promjene u Republici Hrvatskoj. U tom se poglavlju rada analiziraju prirodno i mehaničko kretanje stanovništva u Republici Hrvatskoj te starosna struktura hrvatskog stanovništva. Treće je poglavlje vezano za ekonomske aspekte demografskih promjena u Republici Hrvatskoj. Analizira se utjecaj spomenutih demografskih promjena na tržište rada, mirovinski sustav, sustav socijalne skrbi te zdravstveni sustav. Četvrto poglavlje predstavlja moguće pristupe rješavanju problema, pa se u tom poglavlju rada analiziraju pronatalitetna i migracijska politika te reforme u obrazovanju i zapošljavanju. Petim poglavljem, zaključkom, sumiraju se spoznaje o ekonomskim aspektima demografskih promjena u Republici Hrvatskoj. Rad sadrži i popis korištene literature kao i popise korištenih slika, tablica i grafikona.

2. DEMOGRAFSKE PROMJENE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Republika Hrvatska suočena je sa značajnim demografskim promjenama. U ovom je poglavlju rada naglasak na kretanju stanovništva u Republici Hrvatskoj (prirodnom i mehaničkom) te starosnoj strukturi hrvatskog stanovništva.

2.1. Kretanje ukupnog broja stanovnika

Na ukupno kretanje stanovništva unutar određenog područja u određenom vremenskom okviru utječu i prirodna i mehanička kretanja stanovništva.¹ Za razlikovanje dvaju procesa koji utječu na promjene u broju stanovnika bitno je kategorizirati kretanje stanovništva na prirodno i mehaničko.² Posljedično, ukupno kretanje stanovništva oblikovano je ravnotežom različitih demografskih čimbenika, posebno ravnotežom između stopa nataliteta i mortaliteta, kao i ravnotežom između imigracije (useljavanja) i emigracije (iseljavanja). Ti su demografski elementi ključni jer otkrivaju broj stanovnika na određenom području i prirodu raspoložive radne snage.³

U Republici Hrvatskoj je razdoblje nakon osamostaljenja države te Domovinskog rata obilježeno padom stanovništva. Te su negativne demografske promjene potaknute spomenutim ratom, ali i raznim drugim događajima, poput prelaza iz planskog u tržišno gospodarstvo. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine Republika Hrvatska je imala 4,78 milijuna stanovnika, što je do danas najveći zabilježeni broj stanovnika u državi. Međutim, prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine u Republici Hrvatskoj je živjelo 3,87 milijuna stanovnika, što je oko 900 000 stanovnika, odnosno 18,75 % manje u odnosu na podatke od prije tri desetljeća. U odnosu na popis stanovništva iz 2011. godine, broj stanovnika manji je za oko 413 000, odnosno 8,60 %. Pritom podatci pokazuju da je broj stanovnika između 2011. i 2021. godine smanjen u svim županijama, ali da je najsnažniji pad zabilježen u županijama koje se nalaze u unutrašnjosti

¹ Nejašmić, I. (2005) Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima. Zagreb: Školska knjiga, str. 72.

² Wertheimer-Baletić, A. (1999) *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: Zagrebačka škola ekonomije i management, str. 206.

³ Wertheimer-Baletić A. (2017) Demografska teorija, razvoj stanovništva hrvatske i populacijska politika (izbor radova). Samobor: Meridijani, str. 73.

Hrvatske, prvenstveno u Slavoniji. Tako je najviše stanovnika u tom razdoblju izgubila Vukovarsko-srijemska županija (čak petinu stanovništva, odnosno 20,28 %), a za njom slijede Sisačko-moslavačka županija s 19,04 %, Požeško-slavonska sa 17,88 %, Brodsko-posavska sa 17,85 % i Virovitičko-podravska županija s gubitkom od 17,05 % stanovnika.⁴

Najnovije procjene, odnosno procjene koje se odnose na 2023. godinu pokazuju da je broj stanovništva još i manji u odnosu na posljednji popis stanovništva iz 2021. godine jer se procjenjuje da u Republici Hrvatskoj živi 3,85 milijuna stanovnika.⁵

Tablica 1. Kretanje ukupnog stanovništva u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2023.

Godina	Broj stanovnika	Bazni indeksi	Verižni indeksi
2014.	4 238 389	100,00	-
2015.	4 203 604	99,18	99,18
2016.	4 174 349	98,49	99,30
2017.	4 124 531	97,31	98,81
2018.	4 087 843	96,45	99,11
2019.	3 949 390	93,18	96,61
2020.	3 914 206	92,35	99,11
2021.	3 878 981	91,52	99,10
2022.	3 855 641	90,97	99,40
2023.	3 859 686	91,06	100,11

Izvor: izrada autorice prema DZS (2019) *Procjene stanovništva Republike Hrvatske u 2018.* Dostupno na: https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/07-01-03_01_2019.htm (pristupljeno 10. rujna 2024.) i DZS (2024) *Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2023.* Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76804> (pristupljeno 10. rujna 2024.)

Prema tim podacima vidljivo je da je u Republici Hrvatskoj od njezina osamostaljenja do današnjih dana prisutna depopulacija. „Tendencije depopulacije, proces starenja stanovništva, tendencija prema nultom prirodnom prirastu i sve manjem ukupnom porastu stanovništva zabilježene su u Hrvatskoj već u razdoblju do početka devedesetih godina prošlog stoljeća“.⁶ Takve je procese nužno spriječiti ili ih što ranije zaustaviti jer što taj proces traje duže, to je veći

⁴ DZS (2022) *Objavljeni konačni rezultati Popisa 2021.* Dostupno na: <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (pristupljeno 10. rujna 2024.)

⁵ DZS (2024) *Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2023.* Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76804> (pristupljeno 10. rujna 2024.)

⁶ Wertheimer-Baletić, A. (2005) Demografija Hrvatske – aktualni demografski procesi. *Diacovensia: teološki prilozi*, 13 (1), str. 97.

pritisak na sredinu u kojoj se ona javlja. Osim toga, navedeni statistički podaci ukazuju da je problem depopulacije posebno izražen u područjima od posebne državne skrbi te ruralnim područjima gdje prevladava stanovništvo starije životne dobi. Kretanje broja stanovnika Republike Hrvatske za posljednjih deset godina za koje su dostupni statistički podaci, odnosno za razdoblje od 2014. do 2023. prikazani su u tablici 1.

Broj stanovnika u Republici Hrvatskoj kontinuirano se smanjivao od 2014. do 2023., uz iznimku upravo te posljednje promatrane godine kada je broj stanovnika porastao u odnosu na prethodnu godinu za 0,11 %. U promatranom desetogodišnjem razdoblju Republika Hrvatska izgubila je čak 8,94 % ukupnog broja stanovnika.

2.2. Prirodno kretanje stanovništva

Republika Hrvatska se dugi niz godina suočava s izazovom prirodne depopulacije koju karakterizira veći broj umrlih od broja živorođenih.⁷ Prirodno kretanje je primarni čimbenik koji utječe na ukupnu dinamiku stanovništva. U određenoj regiji ovo prirodno kretanje obuhvaća broj živorođenih i ukupan broj umrlih. Varijacija između ta dva podatka predstavlja prirodnu promjenu, koja ukazuje na prirodni prirast ili smanjenje, ovisno o tome je li živorođenih brojčano više od umrlih ili obrnuto.⁸ Prirodno kretanje stanovništva u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2023. godine prikazano je u tablici 2.

Vidljivo je da je u promatranom razdoblju u Republici Hrvatskoj živorođeno 362 648 stanovnika, dok ih je 542 552 umrlo, što čini prirodni pad od 179 904 stanovnika. Svake je promatrane godine bilo više umrlih nego živorođenih, pa je vidljivo da je prirodni prirast u tom razdoblju u Republici Hrvatskoj negativan. Razlika između živorođenih i umrlih varirala je u desetogodišnjem razdoblju, ali je najveća zabilježena 2021. godine. S druge strane, najmanji nesrazmjer između živorođenih i umrlih zabilježen je 2014. godine.

⁷ Akrap, A. (2015) Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051. *Bogoslovna smotra*, 85 (3), str. 855-868.

⁸ Wertheimer-Baletić, A., *Stanovništvo i razvoj*, op. cit., str. 206.

Tablica 2. Prirodno kretanje stanovništva u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2023.

Godina	Živorodeni	Umrli	Prirodna promjena
2014.	39 566	50 839	-11 273
2015.	37 503	54 205	-16 702
2016.	37 537	51 542	-14 005
2017.	36 556	53 477	-16 921
2018.	36 945	52 706	-15 761
2019.	36 135	51 794	-15 659
2020.	35 845	57 023	-21 178
2021.	36 508	62 712	-26 204
2022.	33 883	56 979	-23 096
2023.	32 170	51 275	-19 105
Ukupno	362 648	542 552	-179 904

Izvor: izrada autorice prema DZS (2024) *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2023.* Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76800> (pristupljeno 10. rujna 2024.)

Međutim, osim analize živorođenih i umrlih prilikom razmatranja prirodnog kretanja stanovništva nužno je analizirati i stope nataliteta i mortaliteta. Natalitet je najvažnija odrednica prirodnog kretanja stanovništva. Riječ je o pojmu kojim se označava broj rođenja u nekoj populaciji u određenom vremenskom razdoblju. Mortalitet, pak, označava broj umrlih u određenoj populaciji određenom razdoblju.⁹ Te se stope izvode iz podataka koji se redovito prikupljaju tijekom kalendarske godine. Treba napomenuti da je moguće analizirati ukupni i efektivni natalitet. Ukupna stopa nataliteta obuhvaća i živorođenu i mrtvorodenu djecu na određenom području u određenom vremenskom okviru, dok se efektivna stopa nataliteta odnosi samo na živorođenu djecu.¹⁰ Da bi se odredila efektivna stopa nataliteta, nužno je podijeliti broj živorođene djece s brojem stanovnika sredinom godine na tom području, a zatim rezultat pomnožiti s 1000. S druge strane, mortalitet se odnosi na broj umrlih unutar određenog područja i vremenskog okvira, predstavljajući negativan aspekt kako prirodnog tako i ukupnog kretanja stanovništva u toj regiji. Za izračunavanje opće (grube) stope mortaliteta, broj umrlih u određenoj godini dijeli se s ukupnim brojem stanovnika sredinom godine, nakon čega slijedi množenje s 1000. I stope nataliteta i mortaliteta izražene su u promilima. Prirodni prirast definira

⁹ Družić, I., Beg, M. i Raguž Krištić, I. (2016). Starenje stanovništva, migracije i mirovinski sustav. U: Obadić, A. i Tica, J., ur., *Gospodarstvo Hrvatske*. Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 169-170.

¹⁰ Hrvatska enciklopedija (n. d.) *Natalitet*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/natalitet> (10. rujna 2024.)

se kao razlika između stope nataliteta i stope mortaliteta.¹¹ U skladu s time u tablici 3. prikazane su stope nataliteta i mortaliteta u Republici Hrvatskoj u istom razdoblju.

Tablica 3. Stope nataliteta i mortaliteta u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2023.

Godina	Živorodeni	Umrli	Prirodna promjena
2014.	9,3	12,0	-2,7
2015.	8,9	12,9	-4,0
2016.	9,0	12,3	-3,4
2017.	8,9	13,0	-4,1
2018.	9,0	12,9	-3,9
2019.	8,9	12,7	-3,9
2020.	8,9	14,1	-5,2
2021.	9,4	16,2	-6,8
2022.	8,8	14,8	-6,0
2023.	8,3	13,3	-5,0

Izvor: izrada autorice prema DZS (2024) *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2023.* Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76800> (pristupljeno 10. rujna 2024.)

Pokazalo se da su stope nataliteta u promatranom razdoblju izrazito niske te se kreću između 8,3‰ (zabilježeno 2023.) te 9,4 ‰ (odnosi se na 2021. godinu). S druge strane, stope mortaliteta su znatno visoke, ostaju iznad 12,6 ‰ tijekom promatranog razdoblja, s najvećom stopom mortaliteta od 16,2 ‰ u 2021. Prema tome, 2021. jest godina s najznačajnijim negativnim prirodnim prirastom, iako su stope prirodnog prirasta preostalih godina također izrazito nepovoljne. Očito je da su promjene u modernom društvu utjecale na obrasce formiranja obitelji. Mladi ljudi danas sve više odgađaju brak i inicijaciju obitelji zbog čimbenika kao što su pohađanje sveučilišta, nestabilnost posla, rješavanje stambenog pitanja i suvremeni način života. Taj je trend postupno pridonio padu nataliteta i smanjio vjerojatnost rasta stanovništva prirodnim kretanjem.¹²

¹¹ Wertheimer-Baletić, A., *Stanovništvo i razvoj*, op. cit., str. 240.

¹² Šperanda, Ž., Rakošec, Ž. i Radan, M. (2018) Demografski slom Hrvatske i Europe. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 73 (2), str. 230-232.

2.3. Mehaničko kretanje stanovništva

Na ukupan broj stanovnika značajno utječe i mehaničko kretanje stanovništva. Ono se odnosi na migraciju unutar određene regije, što ukazuje na promjenu mjesta stanovanja ili prostornu mobilnost u trajanju od najmanje godinu dana. Opseg i tempo gospodarskog rasta u dva područja izravno su povezani sa stupnjem prostorne mobilnosti stanovništva – povećana mobilnost dovodi do izraženijih dispariteta.¹³

Učinci vanjskih migracija na demografiju vidljivi su i u zemljama iz koje se stanovništvo iseljava, kao i u onima u koje se useljava, pri čemu su ishodi tih učinaka različiti. Vanjske migracije izravno utječu na prirodna kretanja stanovništva, mijenjajući broj stanovnika i brzinu demografskih promjena te utječu na socioekonomske okvire stanovništva. To je posebno vidljivo kada su u pitanju aspekti kao što su vlasništvo nad nekretninama, dinamika rada, štednja i mirovinski sustav.¹⁴

Prema trajanju migracije stanovništva dijele se na kratkoročne i dugoročne. U proučavanju kretanja stanovništva promatra se i iseljavanje (emigracije) i useljavanje (imigracije) unutar određenog područja u određenom vremenskom okviru.¹⁵ Razlika između imigracije i emigracije naziva se migracijska bilanca. Ta bilanca može biti pozitivna ili negativna, ovisno o tome je li priljev stanovnika u određeno područje veći ili manji od broja stanovnika koji odlaze s tog područja tijekom istog vremenskog razdoblja.¹⁶

Važno je prepoznati i razlike između unutarnjih i vanjskih migracija. Vanjske migracije odnose se na kretanja u kojima pojedinci napuštaju svoje područje stanovanja kako bi se nastanili na teritoriju druge države, dok unutarnje migracije uključuju preseljavanje s jednog područja na

¹³ Nejašmić, I., op. cit., str. 62.

¹⁴ Lolić Čipčić, M. i Perković Milišić, A. (2021) Implikacije demografskih trendova u Republici Hrvatskoj na održivost mirovinskog sustava. U: Livić, T., ur., *Proceedings of the 5th International Scientific and Professional Conference The Challenges of Today*. Šibenik: Veleučilište u Šibeniku, str. 48-49.

¹⁵ Wertheimer-Baletić, A., *Stanovništvo i razvoj*, op. cit., str. 351.

¹⁶ DZS (2024) *Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2023*. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76802> (pristupljeno 12. rujna 2024.)

drugo unutar iste nacije.¹⁷ Iako mehaničko kretanje stanovništva uključuje i unutarnje i vanjske migracije, ovdje je pažnja usmjerena isključivo na vanjske migracije koje utječu na ukupan broj stanovnika (za razliku od unutarnjih).

Od gospodarske krize 2008. godine Republika Hrvatska bilježi značajan porast iseljavanja stanovništva. Proces iseljavanja znatno je olakšan za hrvatske građane nakon što je Republika Hrvatska 2013. godine postala država članica Europske unije. Posljedično, radna snaga iz ekonomski zaostalih hrvatskih regija privučena je ne samo u glavni grad Zagreb i na jadransku obalu, već i u druge razvijenije države članice Unije.¹⁸ Vanjske kretanje stanovništva u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2023. prikazano je u tablici 4.

Tablica 4. Vanjske migracije stanovništva Republike Hrvatske od 2014. do 2023.

Godina	Doseljeni iz inozemstva	Odseljeni u inozemstvo	Migracijski saldo
2014.	10 638	20 858	-10 220
2015.	11 706	29 651	-17 945
2016.	13 985	36 436	-22 451
2017.	15 553	47 352	-31 799
2018.	26 029	39 515	-13 486
2019.	37 726	40 148	-2 422
2020.	33 414	34 046	-632
2021.	35 912	40 424	-4 512
2022.	57 972	46 287	11 685
2023.	69 396	39 218	30 178
Ukupno	311 331	373 935	-62 604

Izvor: izrada autorice prema DZS (2024) *Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2023.* Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76802> (pristupljeno 12. rujna 2024.)

Analiza vanjskih migracija pokazala je da je migracijski saldo bio pozitivan samo u posljednje dvije promatrane godine. To pokazuje da je u prvih osam promatranih godina bio veći broj onih koji su se iseljavali iz države od onih koji su se useljavali u Republiku Hrvatsku. U cijelom promatranom razdoblju u Republiku Hrvatsku doselilo se ukupno 311 331 stanovnika, dok su se iz države odselila 373 935 stanovnika, što je rezultiralo negativnim migracijskim saldonom od 62

¹⁷ Hrvatska enciklopedija (n. d.) *Migracija.* Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/migracija> (pristupljeno 12. rujna 2024.)

¹⁸ Ivanda, K. (2017) Demografija Hrvatske: stanje, zablude i perspektive. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 8 (31), str. 12.

604 stanovnika. U promatranom razdoblju broj useljenika gotovo kontinuirano raste, dok je broj iseljenika varirao tijekom tog razdoblja. Kada se promatraju podatci po pojedinim godinama, vidljivo je da je najveći broj doseljenih uselio u Republiku Hrvatsku 2022. i 2023. godine (za što se pretpostavlja da je razlog ukidanje kvota za radne vize, odnosno zapošljavanje stranaca 2021. godine te ruska invazija na Ukrajinu), a da je najveći broj stanovnika iselio iz Republike Hrvatske 2017. godine. Kako navodi Lajić, na to hoće li se na migracije stanovništva gledati pozitivno ili negativno ovisi o predmigracijskim uvjetima u regiji i reperkusijama iseljavanja. U slučajevima kada je regija demografski zasićena visokim natalitetom, nekontroliranim rađanjem i lošom socijalnom i ekonomskom perspektivom, iseljavanje dijela stanovništva može se promatrati kao povoljna i prihvatljiva pojava. To je zato što otvara bolje mogućnosti razvoja i za one koji su otišli i za one koji ostaju.¹⁹ Međutim, analiza prirodnih kretanja jasno pokazuje da odljev stanovništva iz Republike Hrvatske predstavlja negativan demografski problem, posebice s obzirom na nisku stopu nataliteta u istom razdoblju. Iako je važno temeljito istražiti razloge iseljavanja stanovništva iz Republike Hrvatske, općenito se smatra da su primarni razlozi iseljavanja ekonomske prirode.²⁰

Važno je spomenuti i da je među iseljenima u 2023. godini bilo najviše stanovnika u dobi od 20 do 39 godina. Naime, udio tog stanovništva činio je čak 42,76 % od ukupnog broja iseljenog stanovništva.²¹ To je ipak nešto manji udio u odnosu na 2022. godinu, kada je udio osoba u dobi između 20 i 39 godina iseljenih iz Republike Hrvatske činio 52,32 %.²² Riječ je o najvitalnijoj i najsposobnijoj radnoj snazi, pa se često govori o „odljevu mozgova“ odnosno o iseljavanju visokokvalificirane radne snage čije su sposobnosti tražene u državama iz kojih iseljavaju²³ te potrebi za uvozom strane radne snage.

¹⁹ Lajić, I. (2007) Mehaničko kretanje stanovništva i regionalni razvoj. *Migracijske i etničke teme*, 23 (3), str. 219.

²⁰ Ivanda, K., op. cit., str. 13.

²¹ DZS, Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2023., op. cit.

²² DZS (2023) *Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2023.* Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58061> (pristupljeno 12. rujna 2024.)

²³ Europska komisija (n. d.) *Odljev mozgova – ublažavanje izazova povezanih sa smanjenjem broja stanovnika (komunikacija)*. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13394-Odljev-mozgova-ublazavanje-izazova-povezanih-sa-smanjenjem-broja-stanovnika-komunikacija-hr> (pristupljeno 12. rujna 2024.)

2.4. Dobna struktura stanovništva

Jedan od pokazatelja dugoročnog ekonomskog pritiska odnosi se na dobnu strukturu stanovništva.²⁴ U Republici Hrvatskoj se, kao i u brojnim drugim državama, javlja problem demografskog starenja, odnosno porasta udjela stanovništva starije životne dobi (stanovništva u dobi od 65 godina i više).²⁵ Riječ je o trendovima koji negativno utječu na gospodarstvo s obzirom na to da pridonose smanjenju radne snage.

U 2023. godini prosječna starost ukupnog stanovništva Republike Hrvatske iznosila je 44,4 godine (42,6 godina za muškarce, odnosno 46,1 godina za žene). Prema tome, hrvatsko je stanovništvo staro, zapravo među starijima u Europi. Te iste godine udio stanovništva mlađe životne dobi, odnosno stanovnika u dobi do 19 godina obuhvaćao je 19,1 %.²⁶ Dobna struktura stanovništva Republike Hrvatske u 2023. godini prikazana je tablicom 5.

Tablica 5. Dobna struktura stanovništva Republike Hrvatske prema procjeni od sredine 2023. godine

Dobna skupina	Ukupno	
	N	%
0-4	174 679	4,53
5-9	177 661	4,60
10-14	194 405	5,04
15-19	192 219	4,98
20-24	200 568	5,20
25-29	223 760	5,79
30-34	224 604	5,82
35-39	251 414	6,51
40-44	268 623	6,96
45-49	261 540	6,78
50-54	253 935	6,58
55-59	271 738	7,04
60-64	281 759	7,30
65-69	278 106	7,21

²⁴ Mečev, D. i Vudrag, N. (2012) Utjecaj demografskog procesa starenja na gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj. *Praktični menadžment: stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta*, 3 (2), str. 39.

²⁵ Puljiz, V., Bežovan, G., Matković, T., Šućur, Z. i Zrinščak, S. (2008) *Socijalna politika: povijest, sustavi*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 304.

²⁶ DZS, Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2023., op. cit.

70-74	237 249	6,15
75-79	155 239	4,02
80-84	119 479	3,09
85 i više	92 708	2,40
Ukupno	3 859 686	100,00

Izvor: izrada autorice prema DZS (2024) *Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2023.* Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76804> (pristupljeno 10. rujna 2024.)

U skladu s procjenama Državnog zavoda za statistiku, sredinom 2023. godine u Republici Hrvatskoj je bilo 20,47 % stanovništva u dobi od 65 godina i više, što čini petinu hrvatskog stanovništva. Osim toga, ti podatci upućuju da u Republici Hrvatskoj živi više starog nego mladog stanovništva. Kada se promatraju pojedinačno dobne skupine, vidljivo je da prednjače stanovnici u dobi od 60 do 64 godine koji čine 7,30 % stanovništva Republike Hrvatske, a za njima slijede stanovnici u dobi od 65 do 69 godina koji obuhvaćaju 7,21 % ukupnog stanovništva.

Istraživači i demografi koji se specijaliziraju za pitanja stanovništva često se osim na dobnu strukturu usredotočuju i na spolnu strukturu stanovništva. Dobno-spolna struktura (piramida) služi kao efikasno mjerilo za razumijevanje demografskih trendova.²⁷ Iako bi bilo idealno da dobno-spolna piramida ima široku bazu i užu vrh (što podrazumijeva da je veći udio radno sposobnog stanovništva u odnosu na stariju populaciju),²⁸ u Republici Hrvatskoj je ta piramida gotovo obrnuta, što ukazuje na trend starenja stanovništva.²⁹ Dobno-spolna piramida koja ukazuje na strukturu stanovništva Republike Hrvatske u skladu s procjenama od sredine 2023. godine prikazana je slikom 1.

Prema prikazanoj piramidi vidljivo je da je veći udio starijeg stanovništva, odnosno onoga u dobi od 55 godina i više, dok je stanovnika mlađe životne dobi manje. Isto tako je vidljivo da u mlađoj životnoj dobi prednjače muškarci, dok je u starijoj životnoj dobi značajno veći udio žena

²⁷ Gelo, J., Akrap, A. i Čišin, I. (2005) *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske: bilanca 20. stoljeća.* Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, str. 38.

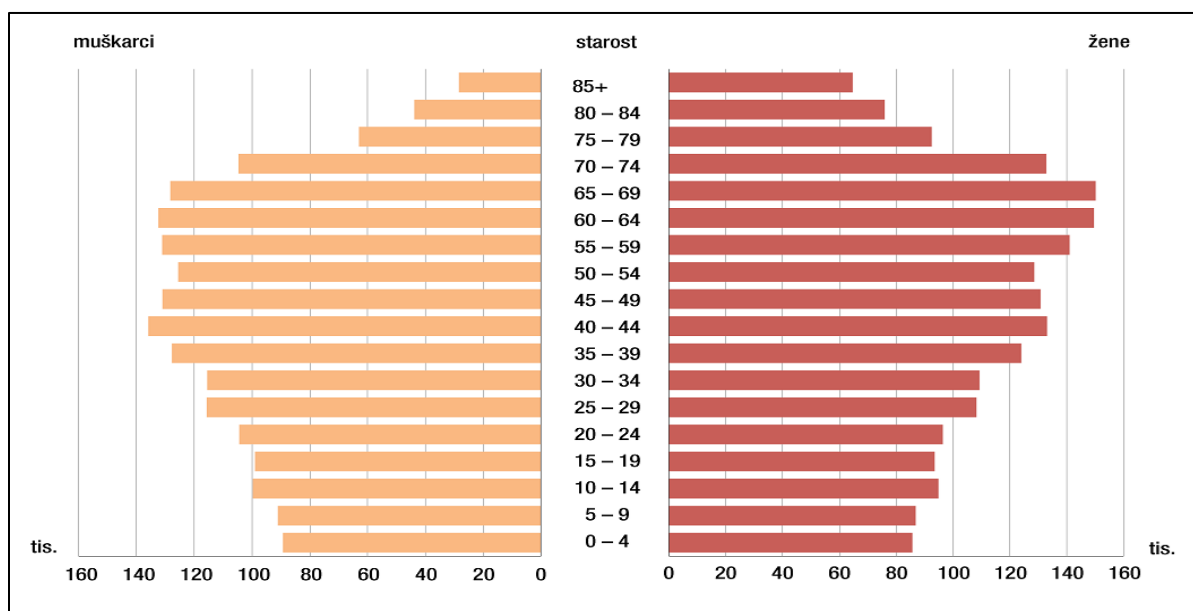
²⁸ Proleksis enciklopedija (n. d) *Starosna piramida.* Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/46748/> (pristupljeno 14. rujna 2024.)

²⁹ DZS (n. d.) *Stanovništvo prema starosti i spolu.* Dostupno na: <https://web.dzs.hr/app/rss/piramida-stanovnistva.html> (pristupljeno 14. rujna 2024.)

u odnosu na muškarce, čak i nekoliko puta veći. Moguće je da je razlog značajno većem udjelu žena taj što žene žive dulje od muškaraca.

Dobno-spolna struktura stanovništva često se proučava i ovisno o stopama nataliteta i mortaliteta. Visoki natalitet utječe na mladu dobnu konstrukciju i s tim povezan veliki broj djece kao osnovu visokog priljeva u radnu dob, dok je nizak natalitet povezan s relativno visokim udjelom stanovništva u srednjoj dobi, ali i starijeg stanovništva, uz usku bazu iz koje se regrutiraju nove generacije koje pristižu u radnu dob.³⁰

Slika 1. Stanovništvo Republike Hrvatske prema dobi i spolu sredinom 2023. godine

Izvor: DZS (2024) *Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2023.* Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76804> (pristupljeno 10. rujna 2024.)

³⁰ Lamza-Maronić, M. i Tokić, I. (2012) Utjecaj demografskih čimbenika na društveno – ekonomski razvoj Hrvatske. *Ekonomski vjesnik*, 25 (2), str. 265.

3. EKONOMSKI ASPEKTI DEMOGRAFSKIH PROMJENA U REPUBLICI HRVATSKOJ

U prethodnom su poglavlju analizirani negativni demografski trendovi u Republici Hrvatskoj. Osim što postojeći trendovi negativno utječu na demografiju, također negativno utječu na hrvatsko gospodarstvo, odnosno za sobom povlače negativne posljedice na tržište rada, mirovinski sustav, sustav socijalne skrbi te zdravstveni sustav, toga se u ovom poglavlju rada analiziraju upravo ekonomski aspekti demografskih promjena u Republici Hrvatskoj.

3.1. Utjecaj demografskih kretanja na tržište rada

Na gospodarsku budućnost određene države značajno utječe njezino stanovništvo koje osigurava osnovnu radnu snagu za rast i razvoj. Razni čimbenici oblikuju promjene u veličini i sastavu stanovništva, utječući na kvalitetu života u različitim regijama. Promjene u veličini populacije događaju se zbog plodnosti, mortaliteta i migracija. Posljedično, postoje dvije temeljne metode za povećanje ili smanjenje broja stanovništva. Prvi uključuje rađanje i useljavanje, dok se druga odnosi na smrt i iseljavanje.³¹ Povećanje stanovništva ne samo da ukazuje na veći broj pojedinaca koji su dostupni za rad, već proširuje bazu potrošača, što je od vitalnog značaja za rast tržišta i, zauzvrat, poboljšani ekonomski napredak.³² Prema tome, ekonomske posljedice negativnih demografskih trendova (iseljavanja radno sposobnog stanovništva, značajnog udjela stanovništva starije životne dobi te negativnog prirodnog prirasta) svakako utječu na tržište rada. Pad nataliteta rezultira manjom mladom demografijom, a time i smanjenjem radno sposobnog stanovništva. Broj stanovnika treba rasti kako bi se nekadašnja radna snaga mogla zamijeniti novom, ali u Republici Hrvatskoj situacija je suprotna.³³

Osim toga, dio nove radne snage traži bolje prilike za zapošljavanje i životne uvjete u inozemstvu, dodatno smanjujući radno sposobnu demografiju unutar zemlje. Posljednjih godina doseljavanje strane radne snage donekle je ublažilo nedostatak radno sposobnih pojedinaca.

³¹ Lolić Čipčić, M. i Perković Milišić, A., op. cit., str. 48.

³² Lamza-Maronić, M. i Tokić, I., op. cit., str. 269.

³³ Ibid., str. 265.

Međutim, većina strane radne snage nastoji popuniti niskokvalificirane pozicije, dok visokoobrazovano obrazovano hrvatsko stanovništvo traži bolje prilike izvan državnih granica. Odlazak visokoobrazovanog stanovništva predstavlja značajan korak unazad za Republiku Hrvatsku, utječući ne samo na odljev intelektualnih resursa, već i na gubitak ulaganja u obrazovanje. Pojedinci s višim stupnjem obrazovanja obično ostvaruju veće prihode, što rezultira povećanjem doprinosa u proračun kroz povećanje poreza. Posljedično, iseljavanje tih stručnih osoba također rezultira smanjenjem državnih prihoda.

Na gospodarski razvoj svakako utječe i činjenica da je značajan udio stanovništva starije životne dobi. Starenje stanovništva negativno utječe na produktivnost radno aktivnog stanovništva te na jednakost između visokoobrazovanih i niskokvalificiranih radnika, kao i na jednakost između muškaraca i žena.³⁴ Ako se takav demografski trend nastavi i u budućnosti, a uz to se nastavi bilježiti pad nataliteta, dobna struktura Republike Hrvatske bit će još više narušena, što je iznimno nepovoljno za hrvatsko gospodarstvo.³⁵

Stanovništvo se prema ekonomskoj aktivnosti može podijeliti na radno aktivno i radno neaktivno. Radno aktivno stanovništvo (radna snaga) odnosi se na segment pojedinaca koji su zaposleni i svojim aktivnostima ostvaruju prihod, što ih razlikuje od onih koji ovise o drugima. Unutar društva postoji dio radne snage koji je zaposlen, ali nije službeno priznat (poput onih koji rade na „crno“ ili prikrivene nezaposlenosti),³⁶ uz registrirane nezaposlene pojedince koji su još uvijek sposobni za rad. Radno aktivno stanovništvo, uz nezaposlene i one koji su prikriveno nezaposleni čini potencijalno aktivno stanovništvo određene nacije.³⁷ S druge strane, radno neaktivno stanovništvo je ono koje ovisi o radno aktivnom stanovništvu, odnosno stanovništvo

³⁴ Batog, C. i sur. (2019) *Demographic Headwinds in Central and Eastern Europe*. IMF Departmental Papers, str. 33. Dostupno na: <https://www.imf.org/en/Publications/Departmental-Papers-Policy-Papers/Issues/2019/07/11/Demographic-Headwinds-in-Central-and-Eastern-Europe-46992> (pristupljeno 14. rujna 2024.)

³⁵ Lamza-Maronić, M. i Tokić, I., op. cit., str. 268.

³⁶ Prikriveno nezaposlene jesu osobe koje se prema definiciji radne snage trenutno nalaze izvan tržišta rada, ali bi u slučaju povoljnije situacije ili drugačijih strukturalnih uvjeta aktualizirale ponudu svojeg rada (usp. Mrnjavac, Ž. (1996) *Mjerenje nezaposlenosti*. Split: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu, str. 43.

³⁷ Hrvatska enciklopedija (n. d.) *Aktivno stanovništvo*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/aktivno-stanovnistvo> (pristupljeno 14. rujna 2024.)

koje je izvan radne snage (djeca u dobi do 15 godina te osobe koje su u mirovini³⁸). Radno sposobno stanovništvo Republike Hrvatske od 2014. do 2023. godine prikazano je u tablici 6.

Tablica 6. Radno sposobno stanovništvo Republike Hrvatske prema aktivnosti od 2014. do 2023.

Godina	Aktivno radno stanovništvo (u tisućama)			Neaktivno stanovništvo (u tisućama)	Radno sposobno stanovništvo (u tisućama)	Stopa aktivnosti (u %)	Stopa zaposlenosti (u %)	Stopa nezaposlenosti (u %)
	Zaposleni	Nezaposleni	Ukupno					
2014.	1 566	327	1 893	1 722	3 615	52,4	43,3	17,3
2015.	1 589	309	1 898	1 704	3 602	52,7	44,1	16,3
2016.	1 590	240	1 830	1 735	3 566	51,3	44,6	13,1
2017.	1 625	205	1 830	1 716	3 546	51,6	45,8	11,2
2018.	1 655	152	1 807	1 724	3 531	51,2	46,9	8,4
2019.	1 679	119	1 798	1 721	3 519	51,1	47,7	6,6
2020.	1 657	135	1 792	1 720	3 512	51,0	47,2	7,5
2021.	1 678	138	1 816	1 692	3 508	51,8	47,8	7,6
2022.	1 707	128	1 835	1 673	3 508	52,3	48,7	7,0
2023.	1 603	104	1 707	1 559	3 266	52,3	49,1	6,1

Izvor: izrada autorice prema DZS (2016) *Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj u 2015. – prosjek godine*. Dostupno na: https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/09-02-08_01_2016.htm (pristupljeno 14. rujna 2024.) DZS (2020) *Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj u 2019. – prosjek godine*. Dostupno na: https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/09-02-07_01_2020.htm (pristupljeno 14. rujna 2024.) i DZS (2024) *Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj u 2023. – prosjek godine*. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76780> (pristupljeno 14. rujna 2024.)

Pokazalo se da se u promatranom razdoblju smanjio broj aktivno radnih stanovnika u Republici Hrvatskoj, što i nije neočekivano s obzirom na mehaničko kretanje stanovništva, odnosno pojačano iseljavanje stanovnika iz Republike Hrvatske od ulaska u Europsku uniju. Pritom je broj aktivno radnih stanovnika smanjen zahvaljujući smanjenju broja nezaposlenih osoba u tom razdoblju, što se može objasniti time da su nezaposleni stanovnici Republike Hrvatske u potrazi za poslom i boljim životom napustili Republiku Hrvatsku u promatranom desetogodišnjem razdoblju. Naime, broj nezaposlenih se smanjio za više od tri puta u 2023. u odnosu na 2014. godinu. Broj zaposlenih se, s druge strane, u promatranom razdoblju povećao, ali nije riječ o značajnom porastu. Kako se smanjio broj neaktivnog stanovništva, tako se smanjio i broj radno sposobnog stanovništva.

³⁸ Pritom nisu obuhvaćene samo osobe u staračkoj, već i osobe u invalidskoj mirovini.

Kada je riječ o stopama zaposlenosti, vidljivo je da su one tijekom promatranog razdoblja varirale, ali su u 2023. porasle u usporedbi s 2014. godinom (s 43,3 % na 49,1 %). Istovremeno se stopa nezaposlenosti smanjila za gotovo tri puta u istom razdoblju (s 17,3 % u 2014. na 6,1 % u 2023. godini). Međutim, kako je istaknuto, takvo smanjenje ne može se zahvaliti političkim i demografskim mjerama koje su provodile aktualne državne vlasti, već značajnim iseljavanjima radno sposobnog, odnosno nezaposlenog stanovništva. Osjetan je nedostatak radnika u pojedinim zanimanjima u Republici Hrvatskoj. Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u 2024. godini je osjetan nedostatak radnika sa srednjoškolskim obrazovanjem (kuhara, zidara, mesara, dentalnih tehničara, medicinskih sestara/medicinskih tehničara itd.), ali i visokoobrazovanih djelatnika (primjerice, logopeda, psihologa, liječnika, medicinskih sestara/medicinskih tehničara sa završenim studijem sestrinstva, nastavnika fizike, matematike, kemije i biologije i sl.). Upravo je takav nedostatak radnika dijelom posljedica iseljavanja radno sposobnog stanovništva u druge države članice Europske unije.³⁹ Usporedba stope zaposlenosti u Republici Hrvatskoj u odnosu na prosjek Europske unije te druge države članice prikazana je u tablici 7.

Tablica 7. Usporedba stope zaposlenosti u Republici Hrvatskoj u odnosu na prosjek Europske unije te druge države članice od 2014. do 2023.

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
EU - 27 država (od 2020.)	63,8	64,6	65,6	66,7	67,7	68,4	67,5	68,3	69,8	70,4
Euro zona – 20 država (od 2023.)	63,7	64,4	65,3	66,3	67,2	67,9	66,8	67,8	69,3	70,0
Belgija	61,9	61,8	62,3	63,1	64,5	65,3	64,7	65,3	66,5	66,6
Bugarska	61,0	62,9	63,4	66,9	67,7	70,4	68,9	68,5	70,6	70,7
Češka	69,0	70,2	72,0	73,6	74,8	75,1	74,4	74,4	75,5	75,1
Danska	71,1	72,0	72,7	73,2	74,1	75,0	74,4	75,5	76,8	76,6
Njemačka	73,8	74,0	74,7	75,2	75,9	76,7	75,4	75,6	76,8	77,2
Estonija	69,6	71,4	71,8	73,7	74,4	74,8	73,2	74,0	76,4	76,2
Irska	63,1	64,8	66,4	67,7	68,6	69,5	67,7	69,8	73,3	74,0
Grčka	49,4	50,8	52,0	53,5	54,9	56,5	56,3	57,2	60,7	61,8
Španjolska	56,0	57,8	59,5	61,1	62,4	63,3	60,9	62,6	64,3	65,3
Francuska	63,7	63,8	64,2	64,7	65,3	65,6	65,3	67,2	68,1	68,4
Hrvatska	54,6	56,0	56,9	58,9	60,6	62,0	62,2	63,8	65,3	65,8
Italija	55,7	56,3	57,2	58,0	58,6	59,1	58,1	58,2	60,1	61,5

³⁹ Gelenčir, M. (2024) *HZZ objavio listu za 2024.: Ovo su deficitarna zanimanja i ona u kojima treba smanjiti upisne kvote*. Dostupno na: <https://www.srednja.hr/novosti/hzz-objavio-listu-za-2024-ovo-su-deficitarna-zanimanja-i-ona-u-kojima-treba-smanjiti-upisne-kvote/> (pristupljeno 14. rujna 2024.)

Cipar	62,1	62,7	63,7	65,6	68,6	70,5	69,9	70,8	72,7	75,2
Latvija	66,3	68,1	68,7	70,1	71,8	72,3	71,6	69,9	71,3	71,4
Litva	65,7	67,2	69,4	70,4	72,4	73,0	71,6	72,4	73,8	73,2
Luksembourg	66,6	66,1	65,6	66,3	67,1	67,9	67,2	69,4	70,1	70,3
Mađarska	61,8	63,9	66,5	68,2	69,2	70,1	69,7	73,1	74,4	74,8
Malta	63,9	65,1	67,2	69,2	71,1	71,7	72,3	74,2	76,5	77,8
Nizozemska	73,1	74,1	74,8	75,8	77,2	78,2	77,8	80,1	81,8	82,4
Austrija	71,1	71,1	71,5	72,2	73,0	73,6	72,4	72,4	74,0	74,1
Poljska	61,7	62,9	64,5	66,1	67,4	68,5	68,8	70,4	71,5	72,4
Portugal	62,6	63,9	65,3	67,8	69,7	70,4	68,8	69,6	71,4	72,4
Rumunjska	61,0	61,4	61,6	63,9	64,8	65,8	65,6	61,9	63,1	63,0
Slovenija	63,9	65,2	65,8	69,3	71,1	71,8	70,9	71,4	73,1	72,5
Slovačka	61,0	62,7	64,9	66,2	67,6	68,4	67,5	69,4	71,3	72,0
Finska	68,7	68,5	69,1	70,0	72,1	72,9	72,1	72,7	74,3	74,0
Švedska	74,9	75,5	76,2	76,9	77,4	77,1	75,5	75,1	77,0	77,4
Island	82,9	84,7	86,6	86,1	85,1	84,1	80,3	79,8	83,3	83,7
Norveška	75,2	74,8	74,3	74,0	74,8	75,3	74,7	76,3	77,7	77,4
Švicarska	78,8	79,2	79,6	79,8	80,1	80,5	79,9	79,6	80,1	80,7
Ujedinjeno Kraljevstvo	71,9	72,7	73,5	74,1	74,7	75,2	-	-	-	-

Izvor: izrada autorice prema Eurostat (n. d.) *Employment rates by sex, age and citizenship (%)*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsa_organ/settings_1/table?lang=en (pristupljeno 14. rujna 2024.)

Vidljivo je da, u odnosu na druge države članice, Republika Hrvatska ima jednu od nižih stopa zaposlenosti radnog stanovništva u Europskoj uniji, uz Španjolsku, Grčku te Italiju. Primjerice, u 2023. godini stopa zaposlenosti osoba u dobi od 15 do 64 godine u Republici Hrvatskoj iznosila je 65,8 %, pri čemu je stopa zaposlenosti za muškarce bila 69,5 %, a za žene 62,1 %.⁴⁰ U skladu s time, stopa zaposlenosti stanovništva u dobi između 15 i 64 godine niža je od europskog prosjeka, i to ne samo 2023. godine, već u svim promatranim godinama.

Stope zaposlenosti nužno je analizirati i s obzirom na dob i spol stanovništva. Od 1991. do 2011. stopa zaposlenosti u svim dobnim skupinama u Republici Hrvatskoj ostala je niska, posebice među ženama i starijim osobama. Stariju demografiju uglavnom čine umirovljenici, a bilježi se pad broja žena bez vlastite mirovine, što ukazuje na porast zaposlenosti žena tijekom druge polovice 20. stoljeća. Tijekom proteklih 15 godina stope zaposlenosti žena u dobi od 25 do 54 godine u Hrvatskoj ostale su stabilne prema broju djece i dobi najmlađeg djeteta, s izraženijim porastom zabilježenim u 2021. Žene s dvoje djece imale su najviše stope zaposlenosti, dok su najniže one s troje i više djece. Nedavno je stopa zaposlenosti žena s troje ili više djece premašila

⁴⁰ Eurostat (n. d.) *Employment rates by sex, age and citizenship (%)*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsa_organ/settings_1/table?lang=en (pristupljeno 14. rujna 2024.)

60 %. Stope zaposlenosti obično su niže kada je najmlađe dijete predškolske dobi. Općenito, postojao je značajan trend rasta stope zaposlenosti za sve skupine žena tijekom vremena. Osim toga, u posljednjih 15 godina u Hrvatskoj se povećala i stopa zaposlenosti muškaraca u dobi od 25 do 54 godine, posebice među očevima. Stopa zaposlenosti najviša je među muškarcima koji imaju dvoje djece, dok su one kod muškaraca bez djece najniže. Zanimljivo je da dob najmlađeg djeteta utječe na stope zaposlenosti muškaraca na način koji je u suprotnosti s učincima koji se vide kod majki. Najmanju stopu zaposlenosti imaju očevi s najmlađom djecom starijom od 12 godina.⁴¹

Nadalje, pokazalo se da su žene s visokim stupnjem obrazovanja u dobi od 25 do 54 godine u Republici Hrvatskoj koje su pritom i majke u razdoblju od 2006. do 2021. imale bolje stope zaposlenosti u odnosu na majke sa srednjoškolskim ili nižim stupnjem obrazovanja, bez obzira na to koliko su imale djece. Stopa zaposlenosti visokoobrazovanih majki u Republici Hrvatskoj bez obzira na broj njihove djece jedna je od najviših u Europskoj uniji. Suprotno tome, stopa zaposlenosti žena sa srednjim ili nižim obrazovanjem jest ispod europskog prosjeka. Iako stopa zaposlenosti žena bez djece premašuje stopu zaposlenosti žena s troje ili više djece, ostaje niža od stope žena koje imaju jedno ili dvoje djece, neovisno o njihovoj obrazovnoj razini.⁴²

U Republici Hrvatskoj stope zaposlenosti muškaraca u dobi od 25 do 54 godine znatno su više u odnosu na žene u istoj dobnoj skupini, posebice kod očeva. Suprotno tome, muškarci bez djece imaju niže stope zaposlenosti, bez obzira na njihovu obrazovnu pozadinu, s najnižim stopama među onima s ograničenim obrazovanjem i bez djece. Primjećuje se da djeca obično povećavaju stope zaposlenosti za muškarce, ali da imaju suprotan učinak na zaposlenost žena, što dovodi do pada zaposlenosti kod žena u Republici Hrvatskoj kako se broj djece povećava. Taj je trend najizraženiji kod žena koje imaju troje i više djece.⁴³

⁴¹ Vlada Republike Hrvatske (2024) *Strategija demografske revitalizacije Republike Hrvatske do 2033. godine*. NN 36/2024. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/cms.htm?id=60496> (14. rujna 2024.)

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

Starenje stanovništva smanjuje sudjelovanje radne snage i stopu štednje te usporava gospodarski rast,⁴⁴ pa se s daljnjim starenjem stanovništva može očekivati produblјivanje negativnih posljedica postojećih demografskih trendova na hrvatsko gospodarstvo. Nepovoljne posljedice demografskih promjena na gospodarstvo Republike Hrvatske mogu se ublažiti povećanjem sudjelovanja žena u radnoj snazi (kako ono ovisi o broju i dobi djece nužno je djeci osigurati upis u ustanove rane i predškolske dobi) te provedbom određenih reformi (primjerice, povećanjem zakonske dobne granice za odlazak u mirovinu).

3.2. Utjecaj demografskih kretanja na mirovinski sustav

Mirovinski sustav sastavni je dio sustava socijalne sigurnosti Republike Hrvatske u kojem osiguranici stječu prava za slučaj starosti, bolesti i smanjene radne sposobnosti, a članovi njihovih obitelji za slučaj smrti ili gubitka osiguranika. osoba. Osiguranici u mirovinskom sustavu su sve osobe koje su zaposlene i rade u radnom odnosu te osobe koje obavljaju samostalnu djelatnost ili slobodna zanimanja. U skladu s time, mirovinski sustav u Republici Hrvatskoj se posljednjih nekoliko desetljeća nalazi pred ozbiljnim izazovima uzrokovanim demografskim promjenama.⁴⁵

Trenutni sustav mirovinskog osiguranja u Republici Hrvatskoj utemeljen je još 1998. godine Zakonom o mirovinskom osiguranju. Obuhvaća tri mirovinska stupa, od kojih su dva obvezna (stup generacijske solidarnosti te stup individualizirane kapitalizirane štednje) i jedan dopunski (dobrovoljna štednja za starost). Za prvi je stup nadležan Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, drugi stup čine obvezni mirovinski fondovi kojima upravljaju obvezna mirovinska društva u nedržavnom vlasništvu. Treći je mirovinski stup dobrovoljan, a čine ga dobrovoljni mirovinski fondovi kojima upravljaju dobrovoljna mirovinska društva koja također nisu u vlasništvu države.⁴⁶

⁴⁴ Bloom, D., Canning, D. i Fink, G. (2010) Implications of population ageing for economic Growth. *Oxford review of Economic policy*, 26 (4), str. 583.

⁴⁵ Hrvatsko mirovinsko osiguravajuće društvo (n. d.) *Hrvatski mirovinski sustav*. Dostupno na: <https://hrmod.hr/hrvatski-mirovinski-sustav/> (pristupljeno 16. rujna 2024.)

⁴⁶ Jerković, Ž. (2006) *Mirovinski fondovi u Republici Hrvatskoj kao institucionalni investitori*. Magistarski rad. Split: vlastita naklada, str. 58.

Doprinos za mirovinsko osiguranje iznosi 20% bruto plaće radnika, odnosno osiguranika kojima se ne obračunava staž s povećanim trajanjem. Za javni mirovinski sustav (prvi stup) izdvaja se 15%, a za obaveznu kapitaliziranu štednju (drugi stup) 5% bruto plaće. Dakle, iz sustava generacijske solidarnosti 5% doprinosa preusmjereno je u individualnu kapitaliziranu štednju, odnosno u obvezni mirovinski fond kojeg bira sam osiguranik ili kojeg po službenoj dužnosti bira Središnji registar osiguranika (REGOS) ako to osiguranik sam ne učini.⁴⁷ Za dobrovoljnu mirovinsku štednju (treći stup) može se izdvajati neograničeno, a i uz to za dobrovoljnu mirovinsku štednju se dobivaju državne povlastice u iznosu od 15% od iznosa doprinosa uplaćenih u prethodnoj godini, ali najviše do iznosa od 99,54 eura godišnje.⁴⁸ Iako obveznim i dobrovoljnim mirovinskim fondovima upravljaju privatna poduzeća, njihov rad nadzire Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA).

Krajem 2023. godine Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje isplatio je mirovine za ukupno 1,13 milijuna osiguranika čija je prosječna dob 72 godine i pet mjeseci,⁴⁹ što je jako velik broj u usporedbi s brojem članova osiguranika prema popisu iste institucije, a u skladu s kojim je u istom razdoblju bilo 1,64 milijuna osiguranika⁵⁰ (omjer umirovljenika i osiguranika iznosi 1:1,67). Omjer aktivnih osiguranika i umirovljenika od 2018. do 2023. godine prikazan je grafikonom 1.

Vidljivo je da se u prikazanom razdoblju omjer umirovljenika i osiguranika poboljšao s 1:1,48 na 1:1,67, ali to je poboljšanje neznatno i istaknuti omjer je još uvijek nepovoljan. Naime, napredak u znanosti i tehnologiji te promjene u načinu života dovele su do produljenja prosječnog životnog vijeka, zbog čega se govori o „starenju odozgo“ ili „sijedenju“ nacije.⁵¹ Istovremeno, u

⁴⁷ Središnji državni portal (n. d.) *Kapitalizirana štednja (II. i III. stup)*. Dostupno na: <https://mss.gov.hr/kapitalizirana-stednja-ii-i-iii-stup/116> (pristupljeno 16. rujna 2024.)

⁴⁸ E-građani (n. d.) *Sustav mirovinskog osiguranja*. Dostupno na: <https://gov.hr/hr/sustav-mirovinskog-osiguranja/846?lang=hr> (pristupljeno 16. rujna 2024.)

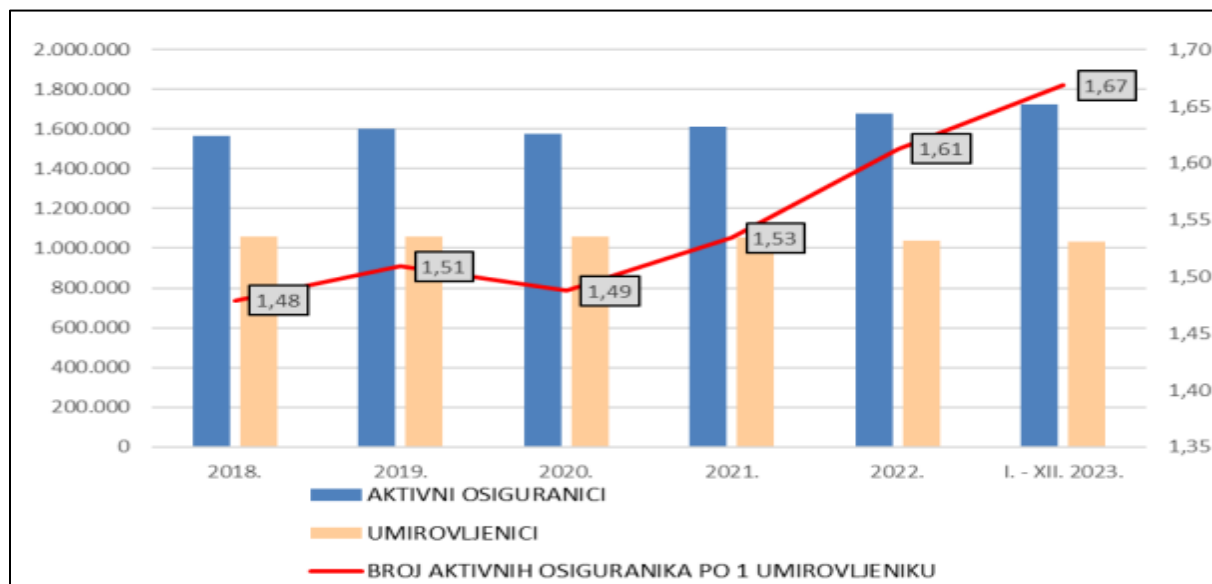
⁴⁹ Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2024) *Pregled osnovnih podataka o stanju u sustavu mirovinskog osiguranja za prosinac 2023. (isplata u siječnju 2024.)*. Dostupno na: <https://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/statistika/Osnovni-podatci-2023/osnovni-podatci-2024-1-HR.pdf?vel=1156426> (pristupljeno 16. rujna 2024.)

⁵⁰ Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2024) *Osiguranici prema kategorijama i spolu*. Dostupno na: <https://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/statistika/osiguranici-2023/osiguranici-1-2024-za-12-2023.pdf?vel=1489108> (pristupljeno 16. rujna 2024.)

⁵¹ Puljiz, V. (2005) Demografske promjene i socijalna politika. U: Živić, D., Pokos, N. i Mišetić, A., ur., *Stanovništvo Hrvatske - dosadašnji razvoj i perspektive*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 99.

Republici Hrvatskoj je prisutan trend smanjenja novorođenih, a prirodni je prirast redovito negativan. Lolić Čipčić i Perković Milišić smatraju da je taj podatak najalarmantniji znak neodrživosti mirovinskog sustava. Pritom je važno napomenuti da podaci Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje obuhvaćaju podatke o broju osiguranika, a ne zaposlenika, što je u nadležnosti Državnog zavoda za statistiku. Posljedično, to upućuje na još nepovoljniji omjer od onog kojeg pokazuju podatci Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje.⁵²

Grafikon 1. Omjer aktivnih osiguranika i umirovljenika od 2018. do 2023.

Izvor: Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (2024) *Izvešće o poslovanju za 2023. godinu*. Dostupno na: https://hzzo.hr/sites/default/files/inline-files/Izvj%C5%A1%C4%87e%20o%20poslovanju%20HZZO-a%20za%202023.%20godinu_1.pdf (pristupljeno 16. rujna 2024.)

Svakako treba spomenuti i to da nisu svi osiguranici u sustavu Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje oni koji su stekli pravo na starosnu mirovinu jer se u sustavu nalaze i oni koji su stekli pravo na privremenu starosnu mirovinu (u prosincu 2023. godine bilo je 211 666 tih osiguranika, što čini 18,73 % od ukupnog broja osiguranika), invalidsku (93 584 osiguranika, odnosno 8,28 %) te obiteljsku mirovinu (194 716 osiguranika, odnosno 17,23 %).⁵³ Nagli rast invalidskih mirovina vrhunac je doživio 2006. godine, a za takav je trend zaslužno stvaranje novih kategorija korisnika mirovina, odnosno invalida Domovinskog rata te članova njihove obitelji.⁵⁴ Svakako

⁵² Lolić Čipčić, M. i Perković Milišić, A., op. cit., str. 52.

⁵³ Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, *Pregled osnovnih podataka*, op. cit.

⁵⁴ Lolić Čipčić, M. i Perković Milišić, A., op. cit., str. 51.

treba napomenuti i da se od ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju povećao broj vanjskih migracija, što također nepovoljno utječe na omjer zaposlenika i umirovljenika.

Kako ističu Lolić Čipčić i Perković Milišić, starenje hrvatskog stanovništva je značajno, uz kontinuirani pad udjela mladih (0-14 godina) u ukupnoj demografiji. Najveće su se promjene dogodile u međupopisnom razdoblju od 2001. do 2011. godine, kada je došlo do zamjetnog smanjenja udjela mlade populacije, posebice onih u dobi od pet do devet godina. Istodobno se povećao postotak osoba u dobi od 70 i više godina. Taj se trend zadržao do 2019. godine, kada je udio mladih (do 14 godina) iznosio 14,38 %, dok je udio starijih osoba (70 i više godina) zabilježen na 14,28 %. Navedeni podatci ukazuju na jasan trend: smanjenje broja živorođene djece dovodi do smanjenja radne snage. Istodobno raste broj pojedinaca koji izlaze iz radno sposobnog stanovništva, uz povećanje njihove prosječne dobi. Taj dvostruki fenomen negativno utječe na dohodovni aspekt, dok istovremeno podiže rashodovnu stranu bilance mirovinskog sustava. Nadalje, ti čimbenici imaju izravan utjecaj na budući rast radne snage, stope zaposlenosti i ukupni gospodarski razvoj Republike Hrvatske.⁵⁵

Tijekom razdoblja povećane nezaposlenosti devedesetih godina prošlog stoljeća mirovinsko osiguranje pojavilo se kao rješenje za ublažavanje spomenutog problema, kao i socijalnih nemira, što je u konačnici rezultiralo značajnim opterećenjem gospodarstva. Karakteristike i priroda sustava međugeneracijske solidarnosti vezane su za financijske i sustavne čimbenike. Postoji nepovezanost između mirovinskih doprinosa i isplata, s obzirom na to da se tekuća plaćanja dodjeljuju za potporu današnjim umirovljenicima. Ti su umirovljenici tijekom svojeg radnog vijeka plaćali doprinose po smanjenim stopama, ali sada primaju mirovine na temelju mnogo viših stopa doprinosa koje su nametnute sadašnjim zaposlenicima.

Osim takve „nepravde“ postavlja se opravdano pitanje hoće li, s obzirom na postojeće nepovoljne trendove vezane za omjer zaposlenih i umirovljenika u Republici Hrvatskoj mirovinski sustav dostupan današnjim generacijama umirovljenika biti održiv i za sljedeće generacije, odnosno one generacije iz čijih se bruto plaća ukupno 20 % uplaćuje za mirovinsko osiguranje. Pritom je riječ o značajnom iznosu s obzirom na to da su plaće u Republici Hrvatskoj relativno niske i da taj povećani iznos koji se svakog mjeseca uplaćuje za mirovinsko osiguranje

⁵⁵ Ibid., str. 48-50.

umanjuje kupovnu moć zaposlenika. Stoga, visoki troškovi povezani s mirovinama i visokim stopama doprinosa dodatno povećavaju troškove rada, što dovodi do smanjene produktivnosti. Takva situacija potiče nezaposlenost, tjera pojedince na rad „na crno“ i rezultira neplaćenim doprinosima, što u konačnici produbljuje nerazmjer između prihoda i troškova mirovinskog osiguranja.⁵⁶

Istovremeno, iako bi se na temelju istaknutoga na prvi pogled očekivalo da umirovljenici u Republici Hrvatskoj imaju zadovoljavajuća primanja, situacija je upravo suprotna. U skladu s podacima koji se odnose na prosinac 2023. godine, prosječna isplaćena mirovina iznosila je 452,74 eura.⁵⁷ Prema tome, Republici Hrvatskoj mirovinsko osiguranje ne uspijeva dovoljno zaštititi umirovljenike od prijetnje siromaštvom. Pružanje pokrića protiv tog rizika temeljna je odgovornost mirovinskih sustava i ključno je za osiguranje dobrobiti stanovništva tijekom cijelog života.⁵⁸

Doprinosi koje zaposlenici isplaćuju za mirovinsko osiguranje nedostatni su za podmirenje troškova mirovinskog osiguranja, zbog čega država nadoknađuje manjak iz proračuna. Nažalost, nesrazmjer između prihoda od doprinosa i rashoda sustava je značajan.⁵⁹ Prema podacima iz 2020. godine okolnosti su eskalirale do te mjere da je država iz proračuna morala pokrivati do 46,60 % troškova mirovinskog osiguranja, čime se povećava i opći državni dug.⁶⁰ Osim nadoknađivanja razlike novcem iz državnog proračuna država je manjkove nadomještala i zaduživanjem na domaćem, ali i na inozemnom financijskom tržištu. U skladu s navedenim, očito je da su postojeći demografski trendovi toliko negativno utjecali na mirovinski sustav Republike Hrvatske da je njegovo postojeće stanje neizdrživo.⁶¹ Očito je da je mirovinskom sustavu nužna reforma koja će trenutnim i budućim korisnicima mirovine osigurati dostojanstvo

⁵⁶ Antešić, D. (2020) *(Ne)održivost hrvatskog mirovinskog sustava*. Dostupno na: <https://www.liberal.hr/mirovinski-sustav-mirovine-944> (pristupljeno 16. rujna 2024.)

⁵⁷ Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, *Pregled osnovnih podataka*, op. cit.

⁵⁸ Antešić, D., op. cit.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Lolić Čipčić, M. i Perković Milišić, A., op. cit., str. 52.

⁶¹ Antešić, D., op. cit.

u posljednjoj fazi života te istovremeno smanjiti opterećenje državnog proračuna, ali se postavlja pitanje kakva bi se reforma trebala provesti.⁶²

3.3. Utjecaj demografskih kretanja na sustav socijalne skrbi

Demografske promjene u Republici Hrvatskoj negativno utječu i na sustav socijalne skrbi. Tradicionalni sustav socijalne skrbi preusmjerava resurse od onih koji su relativno dobrostojeći prema pojedincima koji se suočavaju s poteškoćama, obično s ciljem podizanja životnog standarda na razinu koju društvo smatra minimalno prihvatljivom. S vremenom je pojam sustava socijalne zaštite evoluirao u sofisticiraniji koncept, sve više isprepleten s cjelokupnim društvenim razvojem. Kao rezultat toga, postoji jaka korelacija između socijalne politike i težnje za ubrzanim gospodarskim rastom. Čimbenici kao što su poboljšano zdravlje, obrazovanje i zapošljavanje igraju ključnu ulogu u poticanju održivog gospodarskog napretka.⁶³

Povijesno gledano, socijalna politika bila je više reaktivna nego proaktivna, više slučajna nego namjerna, a pojavila se bez sveobuhvatnog i detaljnog okvira koji bi se mogao implementirati u društvenu praksu. Prema Puljizu i suradnicima ta tendencija može proizaći iz dvosmislene prirode i nejasnog opsega pojma socijalna politika, koji često služi kao široka i rezidualna kategorija koja obuhvaća značajan dio vladinih aktivnosti, dok je ponekad usko usmjerena isključivo na očuvanje prihoda osiromašenog stanovništva.⁶⁴

U Republici Hrvatskoj sve je veći problem siromaštva zbog nezaposlenosti, niskih dohodaka i mirovina. „Kad je u pitanju struktura siromaštva u Hrvatskoj, najveći rizik siromaštva imaju: starije osobe i umirovljenici, nezaposleni, osobe s nižim stupnjevima obrazovanja, jednočlana kućanstva, jednoroditeljske obitelji i obitelji s većim brojem djece“.⁶⁵ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u 2023. godini je stopa rizika od siromaštva u Republici

⁶² Lolić Čipčić, M. i Perković Milišić, A., op. cit., str. 53.

⁶³ Mayes, D. G. i Michalski, A. (2013) *The changing welfare state in Europe: the implications for democracy*. Cheltenham: Edward Elgar, str. 1.

⁶⁴ Puljiz, V., Bežovan, G., Matković, T., Šućur, Z. i Zrinščak, S., op. cit., str. 21.

⁶⁵ Šućur, Z. (2006) Objektivno i subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 13 (3-4), str. 238.

Hrvatskoj iznosila 19,3 %. U riziku od siromaštva i socijalne isključenosti bilo je 20,7 % pojedinaca, dok se u teškoj materijalnoj deprivaciji nalazilo 2,8 % stanovnika. Prag rizika od siromaštva za jednočlano kućanstvo iznosio je 5 924 eura, a za kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece 12 440 eura.⁶⁶ Stoga su brojne osobe koje su u riziku od siromaštva korisnici različitih naknada u sustavu socijalne skrbi, baš kao i osobe s invaliditetom, odnosno članovi njihovih obitelji.

Međutim, osim pružanja financijske pomoći, potrebitim građanima je nužno pružiti i socijalnu podršku, posebno osobama starije životne dobi jer je to jedan od prioriteta u suočavanju s demografskim izazovima. Posebno je izazovno pružiti socijalnu podršku korisnicima u sustavu socijalne skrbi u depopulacijskim ruralnim područjima, područjima od posebne državne skrbi i otocima s obzirom na to da slaba naseljenost tih područja i manjak mlađeg stanovništva dovode do toga da ne postoji dovoljno potencijalnih izvora koji bi pružiti skrb potrebitima, kako onih u okviru institucionalne državne skrbi, tako i onih u izvaninstitucionalnoj skrbi.⁶⁷

Demografi upozoravaju da najveći problem u Republici Hrvatskoj nije starenje stanovništva, već smanjenje stope fertiliteta mlade populacije. Povećanje broja radno sposobnih žena uz smanjenje broja potomaka dovodi do smanjenja vremena koje žena može posvetiti za brigu i starateljstvo svojih roditelja te u tom slučaju najčešće dolazi do odluke da se roditelji smjeste u domove za starije i nemoćne osobe gdje će dobiti skrb koja im je potrebna. Demografski trend trenutnog ubrzanja i stalnog rastućeg broja starijeg stanovništva predstavlja sve veću potrebu za zdravstvenim i socijalnim uslugama.⁶⁸

Institucionalna skrb odnosi se na smještaj u domovima za starije i nemoćne osobe i obiteljskim domovima, a može obuhvatiti usluge prihvata, stanovanja, prehrane, nabave odjeće i obuće, održavanja osobne higijene, brige o zdravlju i njege, čuvanja, radnih aktivnosti, psihosocijalne rehabilitacije te organiziranja slobodnog vremena. Izvaninstitucionalna skrb za starije osobe se,

⁶⁶ DZS (2024) Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2023. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/media/iaiczno2/zudp-2024-1-1-pokazatelji-siroma%C5%A1tva-i-socijalne-isklju%C4%8Denosti-u-2023.pdf> (pristupljeno 18. rujna 2024.)

⁶⁷ Vlada Republike Hrvatske, op. cit.

⁶⁸ Obadić, A. i Smolić, Š. (2008) Ekonomske i socijalne posljedice procesa starenja stanovništva. *Ekonomska istraživanja*, 21 (2), str. 93.

pak, odnosi na život u udomiteljskim obiteljima i pružanje različitih vrsta usluga u samom kućanstvu starije osobe, kao što su pomoć u kući, usluga boravka itd. Unutar modela institucionalne skrbi starije osobe imaju smještaj, hranu, zdravstvenu njegu i brigu, čak i neprestanu zdravstvenu skrb ako im je ona potrebna te mogu sudjelovati u raznim slobodnim aktivnostima sa svojim vršnjacima. Međutim, manje od 3% starijih i nemoćnih osoba ostvaruje institucionalnu skrb, dok su preostalih 97% starijih osoba u Republici Hrvatskoj korisnici usluga neformalnog sektora i/ili izvaninstitucionalne skrbi.⁶⁹

Prema podacima iz rujna 2024. godine, u Republici Hrvatskoj postoji tek nešto više od 30 000 smještajnih kapaciteta u državnim, odnosno županijskim domovima za starije i nemoćne osobe.⁷⁰ Liste čekanja za državne i županijske domove za starije i nemoćne jako su duge, što znači da potencijalni korisnik institucionalne skrbi za smještaj u domu čeka godinama. Takvi podatci ukazuju na to da je u Republici Hrvatskoj potrebno osigurati znatno veći broj domova za starije i nemoćne osobe kako bi se zadovoljile postojeće potrebe. Pritom se to prvenstveno odnosi na državne/županijske domove jer je cijena takve skrbi ipak značajno pristupačnija od cijene institucionalne skrbi za osobe starije životne dobi u privatnim domovima za starije i nemoćne osobe. S obzirom na to da su mirovine u Republici Hrvatskoj izrazito niske, rijetko koji potencijalni korisnik privatnih domova može priuštiti da isključivo svojom mirovinom plaća smještaj te mu je u tim slučajevima često potrebna pomoć drugih članova obitelji, prodaja nekretnine i sl.

S obzirom na to da je institucionalna skrb u Republici Hrvatskoj za brojne umirovljenike skupa, a uz to i nedostižna s obzirom na nedovoljni broj smještajnih kapaciteta, kako u državnim i županijskim domovima za starije i nemoćne osobe, tako i u privatnim domovima, a i s ciljem rasterećenja preopterećenog sustava potrebno je osobama starije životne dobi koje žive u vlastitom domu osigurati adekvatne uvjete za povećanje kvalitete života, uz što dulje zadržavanje radnih aktivnosti jer se na taj način smanjuje i rizik od siromaštva. Stoga se kasniji odlazak u

⁶⁹ Babić, Z. (2000) *Skrb za starije osobe treba postati nacionalni prioritet: Da ne budu sretnici” samo korisnici domova*. Dostupno na: <https://www.glas-koncila.hr/skrb-za-starije-osobe-treba-postati-nacionalni-prioritet-da-ne-budu-sretnici-samo-korisnici-drzavnih-domova/> (pristupljeno 18. rujna 2024.)

⁷⁰ Kanazir, A. (2024) *Liste čekanja u domovima za starije: Planira se Registar korisnika socijalnih usluga i poseban sustav za Zagreb*. Dostupno na: <https://www.mirovina.hr/novosti/liste-cekanja-u-domovima-za-starije-planira-se-registar-korisnika-socijalnih-usluga-i-poseban-sustav-za-zagreb/> (pristupljeno 18. rujna 2024.)

mirovinu potiče davanje bonusa, odnosno povećanjem početnog faktora koji se koristi za izračun mirovine. Pritom je taj faktor početkom 2023. godine povećan s 0,34 na 0,45 % za svaki odgođeni mjesec odlaska u mirovinu, čime se nakon pet dodatnih godina rada osigurava povećanje mirovine za 27 %. Isto tako se potiče rad na pola radnog vremena kod umirovljenika, čime im se omogućuje dodatna zarada, odnosno povećanje prihoda te postupni prelazak s tržišta rada u potpunu mirovinu. S ciljem ublažavanja siromaštva početkom 2021. godine uvedena je i nacionalna naknada za starije osobe, odnosno financijska naknada za osobe u dobi od 65 godina i više koje nisu ostvarile uvjete za mirovinu zbog nedostatka prethodnog rada i plaćali doprinose.⁷¹

Onim korisnicima kojima je potrebna socijalna skrb nužno je nastojati pružiti izvaninstitucionalnu skrb kada god je to moguće s obzirom na to da je to bolja opcija za samog korisnika, a i da je taj model skrbi znatno jeftiniji od modela institucionalne skrbi, što znači da država mora izdvajati manje novca za pomoć starijim osobama u okviru izvaninstitucionalne skrbi nego za pomoć starijim osobama koje su smještene u domovima za starije i nemoćne osobe, a to znači manje financijsko opterećenje na ionako opterećen zdravstveni i socijalni sustav. No, jedan od nedostataka modela izvaninstitucionalne skrbi u Republici Hrvatskoj jest nedostatak raspona usluga koje se nude u tom modelu. Kako bi se postiglo povećanje raspona usluga u modelu izvaninstitucionalne skrbi, Havelka preporučuje stvaranje „jake mreže svih lokalnih resursa – državnih, privatnih, vladinih, nevladinih, profitnih, neprofitnih itd. radi zadovoljavanja velikog broja raznolikih potreba starijih ljudi“.⁷²

Iako briga za starije i nemoćne osobe u okviru sustava socijalne skrbi čini najveći dio potrošnje za socijalnu skrb,⁷³ postoje i drugi izdaci, poput naknada za nezaposlene osobe, naknada za bolovanje i invaliditet, obitelji i djecu, naknada za kućanstvo itd. Na grafikonu 2. prikazani su izdatci država članica Europske unije za socijalnu skrb u 2022. godini, što su posljednji dostupni podatci. Prikazani izdatci odnose se na udjele država članica u BDP-u.

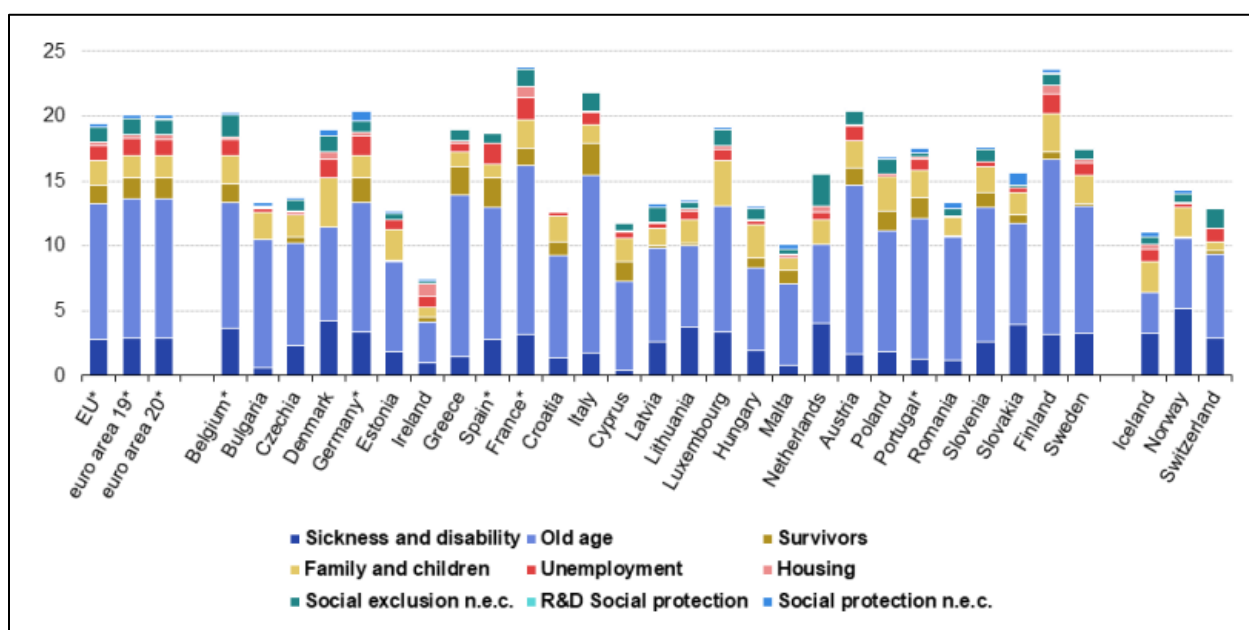
⁷¹ Ibid.

⁷² Havelka M. (2003) Skrb za starije ljude u Hrvatskoj – potreba uvođenja novih modela. *Društvena istraživanja*, 12, 1-2 (63-64), str. 232.

⁷³ Obadić, A. i Smolić, Š., op. cit., str. 92.

U skladu s prikazanim grafikonom vidljivo je da među državama koje izdvajaju najviše za socijalnu skrb jesu Francuska, Italija, Austrija i Finska. Republika Hrvatska se, pak, nalazi među državama koje najmanje izdvajaju za socijalnu skrb u Europskoj uniji uz Island, Maltu, Cipar, Irsku te baltičke države. Na temelju takvih podataka moguće je zaključiti da je u održavanju stabilnosti sustava socijalne skrbi važna uloga države, pri čemu je nužno u obzir uzeti gospodarsku razvijenost države jer je ona bitan čimbenik generiranja sredstava kojima se sustav socijalne skrbi financira.⁷⁴

Grafikon 2. Izdatci država članica Europske unije za socijalnu skrb u 2022. godini

Izvor: Eurostat (2024) *Government expenditure on social protection*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_social_protection (pristupljeno 18. rujna 2024.)

3.4. Utjecaj demografskih kretanja na zdravstveni sustav

Potrošnja u sustavu zdravstvene skrbi ovisi o količini zdravstvenih usluga, intenzitetu zdravstvene zaštite te jediničnim troškovima liječenja. Kako u Republici Hrvatskoj stanovništvo starije životne dobi čini jednu petinu stanovništva i kako se u starijoj životnoj dobi često javljaju

⁷⁴ Ibid., str. 92.

različite (kronične, maligne itd.) bolesti, nije čudno da su troškovi zdravstvene zaštite u porastu. Prava eksplozija troškova događa se osobito u posljednjim godinama života kada oni znaju biti i do deset puta veći od prosjeka. Međutim, neki autori smatraju da razlog ekspanziji resursa u zdravstvenom sustavu nije sklonost osoba starije životne dobi raznim bolestima, već činjenica da danas zdravstveni sustav raspolaže sa značajno više sredstava nego li prije pola stoljeća.⁷⁵

Dodatnu potražnju za zdravstvenim uslugama potiče i zdravstvena neprosvijećenost populacije s obzirom da se zdravstvena zaštita „troši“ nepravilno na banalna zdravstvena stanja te nestručne želje. Na taj način prevelika količina populacije opterećuje primarni sustav zdravstvene skrbi koji je ne može racionalno prihvatiti i razvrstati te se stvara pritisak koji se kasnije prenosi i na sekundarnu specijalističku zdravstvenu zaštitu. Sve to dovodi do preopterećenja zdravstvenog sustava te povećavanja broja hospitalizacija.⁷⁶

Biološki opstanak zajednice ovisi o raznim čimbenicima, ali prije svega o broju rođenih na koje u velikoj mjeri utječe gospodarska razvijenost te mjere populacijske politike u zemlji. Promjene životnog standarda znatno su utjecale na spremnost žena za rađanje djece, pa statistički podatci ukazuju na znatni pad fertiliteta i nataliteta u odnosu na prijašnje godine. Žene u Republici Hrvatskoj odlučuju se na prvu trudnoću u prosjeku između 30. i 34. godine života, a takva odluka češće dovodi do određenih komplikacija te poteškoća tijekom trudnoće i poroda unatoč sve naprednijoj medicini. Uz to što se žene odlučuju za sve kasnije rađanje, smanjuje se i broj djece po jednoj obitelji.⁷⁷ Koliki su izdatci za zdravstvenu zaštitu u Republici Hrvatskoj bili u 2022. i 2023. godini prikazano je tablicom 8.

Vidljivo je da su ukupni izdatci za zdravstvenu zaštitu u Republici Hrvatskoj u 2023. godini iznosili 4,59 milijardi eura, što je za 17,98 % više u odnosu na prethodnu godinu kada su iznosili 3,89 milijardi eura. Pritom u tim izdancima prednjače izdatci za zdravstvenu zaštitu obveznog

⁷⁵ Ibid., str. 93.

⁷⁶ Bakar, Ž. (2015) Stanje u zdravstvenom sustavu - pogled iz primarne zdravstvene zaštite/ obiteljske medicine. *Medicina familiaris Croatica: časopis Hrvatske udruge obiteljske medicine*, 23 (2), str. 4-5.

⁷⁷ Capak, K. (2020) Javnozdravstveni osvrt na demografska kretanja u Hrvatskoj. *Paediatrica Croatica*, 64 (2), str. 75-76.

zdravstvenog osiguranja i zaštitu zdravlja na radu koji su u 2023. godini iznosili 4,39 milijardi eura, odnosno 18,04 % više u odnosu na 2022. godinu.

Tablica 8. Izdatci za zdravstvenu zaštitu u Republici Hrvatskoj 2022. i 2023. godine

Izdatci	2022.	2023.	Indeks
Zdravstvena zaštita obveznog zdravstvenog osiguranja i zaštita zdravlja na radu	3.719.997.948,24	4.390.891.034,49	118,04
Zdravstvena zaštita dopunskog zdravstvenog osiguranja	172.775.680,67	201.906.440,71	116,86
Ukupna zdravstvena zaštita	3.892.753.628,91	4.592.797.475,20	117,98

Izvor: Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (2024) *Izvešće o poslovanju za 2023. godinu*. Dostupno na: https://hzzo.hr/sites/default/files/inline-files/Izvj%C5%A1%C4%87e%20o%20poslovanju%20HZZO-a%20za%202023.%20godinu_1.pdf (pristupljeno 16. rujna 2024.)

Osim što na zdravstveni sustav u Republici Hrvatskoj negativno utječu starenje stanovništva i sve kasnije rađanje djece, među demografskim trendovima koji negativno utječu na zdravstveni sustav svakako treba istaknuti i vanjske migracije stanovništva. Naime, iseljavanje stanovništva iz Republike Hrvatske doprinijelo je manjku zdravstvenih djelatnika, što je, osim na nacionalnoj, prisutno i na globalnoj razini. No, taj problem ne opterećuje sve države u jednakoj mjeri. Nedostatak medicinskih sestara/medicinskih tehničara te liječnika iz Republike Hrvatske postalo je posebno aktualan nakon ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju. Direktivama Europske unije omogućeno je zdravstvenim djelatnicima priznavanje kvalifikacija koje su stekli u Republici Hrvatskoj na razini Europske unije te samim time zapošljavanje u drugim državama članicama. Koliko je liječnika iz Republike Hrvatske iselilo od 2013. do današnjih dana vidljivo je na grafikonu 3.

Vidljivo je da je u promatranom razdoblju iz Republike Hrvatske iselilo 1214 liječnika s osam godina radnog iskustva. Kako je Republika Hrvatska uložila značajna sredstva u obrazovanje tih liječnika i njihovo osposobljavanje, očito je da odlazak visokokvalificirane radne snage kao što su liječnici predstavlja značajan gubitak za zdravstveni sustav. Dok je iz godine u godinu u bolnicama sve više pacijenata, bolnice zapošljavanju sve manje i manje liječnika specijalista. Stoga postojeći liječnici često rade prekovremeno, a takav rad ne samo da nije primjereno

plaćen, već predstavlja i rizik za liječnikovo zdravlje.⁷⁸ Kada je riječ o medicinskim sestrama/tehničarima, podatci upućuju na to da je od 2013. do 2018. godine izravno iz zdravstvenog sustava otišlo te u inozemstvo preselilo 3180 medicinskih sestara i tehničara.⁷⁹ Prema tome, riječ je o onima koji su bili zaposleni u zdravstvenom sustavu, a tome svakako treba pridodati i nezaposlene medicinske sestre i tehničari koji su emigrirali. Primarni čimbenici koji utječu na emigraciju zdravstvenih djelatnika uključuju probleme unutar organizacije zdravstvenog sustava, kao što su preveliki broj pacijenata po članu osoblja, dugo radno vrijeme, profesionalni stres, nedostatni resursi, ograničene mogućnosti napredovanja u karijeri i loši odnosi na radnom mjestu. Dodatno, niska plaća, izazovi u obrazovnom sektoru kao što su poteškoće u osiguravanju željenih specijalizacija, neadekvatno mentorstvo i priznavanje kvalifikacija za medicinske sestre i tehničare pridonose problemu. Nepotizam i političko favoriziranje unutar zdravstva, uz raširenu korupciju pogoršavaju te uvjete.⁸⁰

Grafikon 3. Broj iseljenih liječnika iz Republike Hrvatske od 2013. do 2024. godine

Izvor: Pintarić, Lj. i Župarić-Iljić, D. (2024) „Pune čekaonice, prazne ordinacije“: motivi iseljavanja liječnica i liječnika iz Hrvatske. *Migration and Ethnic Themes*, 40(1), str. 65.

⁷⁸ Jurić, T. (2020) Najskuplji liječnik i sestra su oni kojih nema. *Medix*, 144/145 (26), str. 32.

⁷⁹ Ibid., str. 30.

⁸⁰ Pintarić, Lj. i Župarić-Iljić, D. (2024) „Pune čekaonice, prazne ordinacije“: motivi iseljavanja liječnica i liječnika iz Hrvatske. *Migration and Ethnic Themes*, 40(1), str. 67-68.

4. MOGUĆI PRISTUPI POBOLJŠANJU DEMOGRAFSKIH TRENDOVA U REPUBLICI HRVATSKOJ

U svjetlu negativnih demografskih trendova uočeni u Republici Hrvatskoj, kao što pokazuju statistički podaci o kojima se raspravljalo u prethodnim poglavljima, zajedno s njihovim štetnim učincima na društvo i gospodarstvo napredak, prvenstveno na tržište rada, mirovinski sustav, sustav socijalne skrbi te zdravstveni sustav, ključno je formulirati i provesti odgovarajuće mjere za suzbijanje tih demografskih izazova.⁸¹ Stoga se u ovom poglavlju predlažu konkretne mjere za ublažavanje negativnih demografskih trendova u Republici Hrvatskoj, prvenstveno usmjerene na povećanje nataliteta, smanjenje iseljavanja stanovništva te povećanje obrazovne kvalifikacije stanovništva.

4.1. Politike poticanja nataliteta

U brojnim državama se s ciljem usmjeravanja razvoja i obnove stanovništva te vlastite održivosti poduzimaju različite mjere u okviru tzv. populacijske politike kako bi se povećao prirodni priraštaj.⁸² Politika poticanja nataliteta (pronatalitetna politika) obuhvaća sveobuhvatan i sustavan niz inicijativa namijenjenih pomoći obiteljima, posebno onima s djecom. Takve inicijative pružaju podršku obiteljima koje se suočavaju s poteškoćama vezanim za financije, socijalne izazove, zdravstvenu skrb, stanovanje i druga slična pitanja. Cilj je olakšati financijski pritisak koji odgoj djece može nametnuti obiteljima, promicati bolju ravnotežu između poslovnih i obiteljskih obaveza te zaštititi zdravlje i dobrobit trudnica i djece.⁸³ Prema tome, politikom poticanja nataliteta ne nastoji se samo povećati natalitet, već i poboljšati kvaliteta života obitelji s djecom, posebice onih s većim brojem obitelji.⁸⁴

⁸¹ Mečev, D. i Vudrag, N., op. cit., str. 38.

⁸² Družić, I., Beg, M. i Raguž Krištić, I., op. cit., str. 171.

⁸³ Puljiz, V. (2003) Nacionalna obiteljska politika. U: Puljiz, V. i Bouillet, D., ur., *Nacionalna obiteljska politika*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 31.

⁸⁴ Milinković, D. (1996) Populacijska politika. *Ljetopis socijalnog rada*, 3 (1), str. 100.

U području obiteljske politike država koristi tri primarna alata, točnije novac, vrijeme i usluge kako bi potaknula natalitet. Pod novcem su obuhvaćene različite naknade koje se pružaju obiteljima, dok se vrijeme odnosi na roditeljske dopuste, a usluge na organiziranu brigu o djeci.⁸⁵

U Republici Hrvatskoj roditelji djece imaju pravo na dječji doplatk koji im služi kao financijska naknada za premošćivanje jaza između njihovog životnog standarda i onih bez djece. Međutim, dječji doplatk nije univerzalan, što znači da to pravo ne ostvaruju svi roditelji. Pravo na dječji doplatk određuju različiti čimbenici, uključujući visinu prihoda kućanstva, status korisnika, broj djece te pohađa li dijete školu.⁸⁶ Od ožujka 2024. dohodovni cenzus podignut je s 309,01 eura (70 % proračunske osnovice) na 618,02 eura (140 % proračunske osnovice), što znači da obitelji s prihodom do 618 eura po članu kućanstva sada mogu ostvariti dječji doplatk u Republici Hrvatskoj. Također su prilagođeni i rasponi vezani za visinu dječjeg doplatka, koji se od 26,49 do 39,73 eura povećao na novi raspon od 30,90 do 61,80 eura.⁸⁷ Ipak, s obzirom na to da su ti iznosi relativno skromni i u svjetlu trenutne inflacije, postavlja se pitanje u kojoj mjeri to povećanje dječjeg doplatka utječe na kućni budžet i učinkovitost pronatalitetne inicijative.

Porezne olakšice također su obuhvaćene u okviru pronatalitetne politike. Riječ je o olakšicama kojima se njihovim korisnicima nastoje priznati specifični troškovi koji su rezultat uzdržavanja članova njihove obitelji.⁸⁸ Prema Zakonu o porezu na dohodak porezni obveznici mogu mjesečno uvećati osnovni osobni odbitak za 280 eura za prvo uzdržavano dijete, 392 eura za drugo, 560 eura za treće itd. Najveće potencijalno povećanje je za deveto dijete, u iznosu od 2.744 eura mjesečno.⁸⁹ Posljedično, kako pojedinac uzdržava više djece, njegova porezna osnovica se smanjuje. Međutim, ako je pojedinčev dohodak ispod osobnog odbitka, tada on ne može iskoristiti tu poreznu olakšicu.⁹⁰

⁸⁵ Bouillet, D., Bračić-Ružić, G. i Zrinščak, S. (2002) *Neki aspekti zaštite obitelji u Republici Hrvatskoj s obzirom na europski kontekst*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 8.

⁸⁶ Ibid., str. 56-57.

⁸⁷ Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2024) *Poziv za podnošenje zahtjeva za ostvarivanje prava na doplatk za djecu*. Dostupno na: <https://www.mirovinsko.hr/hr/poziv-za-podnosenje-zah-tjeva-za-ostvarivanje-prava-na-doplatak-za-djecu/3319> (pristupljeno 20. rujna 2024.)

⁸⁸ Puljiz, V., Nacionalna obiteljska politika, op. cit., stt. 44.

⁸⁹ Zakon o porezu na dohodak, Narodne novine br. 115/16, 106/18, 121/19, 32/20, 138/20, 151/22, 114/23. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/85/Zakon-o-porezu-na-dohodak> (pristupljeno 20. rujna 2024.)

⁹⁰ Puljiz, V., Nacionalna obiteljska politika, op. cit., stt. 45.

Mjere vezane uz pronatalitetnu politiku također obuhvaćaju novčane i razne druge oblike pomoći koje država i jedinice lokalne samouprave pružaju obiteljima s djecom. Uz državnu univerzalnu jednokratnu novčanu pomoć za novorođenčad koja iznosi 309,01 eura za svako dijete, jedinice lokalne samouprave daju i novčanu potporu roditeljima pri rođenju svakog djeteta. Visina te potpore varira ovisno o pojedinoj jedinici lokalne samouprave i redosljedu djetetova rođenja, odnosno u većini slučajeva raste za drugo, treće, četvrto dijete itd.⁹¹

Važno je naznačiti i politiku roditeljskih naknada koje predstavljaju financijsku potporu majkama za vrijeme porodiljnog dopusta (počevši od 45 dana, a najkasnije 28 dana prije poroda, do šest mjeseci nakon poroda). Ta inicijativa ne nudi samo financijsku pomoć, već također roditeljima omogućuje dragocjeno vrijeme da se povežu sa svojom djecom. Majke su dužne uzeti porodiljni dopust u trajanju od najmanje 28 dana prije očekivanog datuma poroda i do 70 dana nakon poroda. Po isteku obveznog roditeljnog dopusta preostali roditeljski dopust može koristiti majka, ali to pravo može u cijelosti ili djelomično prenijeti na djetetova oca.⁹² Umjesto standardne plaće, roditeljima na (obaveznom) roditeljskom dopustu država nadoknađuje roditeljske naknade, osiguravajući financijsku potporu u razdoblju do poroda i u prvim mjesecima nakon rođenja djeteta.⁹³ Za vrijeme porodiljnog dopusta majka ili otac imaju pravo na naknadu plaće u visini 100 % osnovice plaće obračunate prema pravilima obveznog zdravstvenog osiguranja. Nakon isteka roditeljnog dopusta majka ima pravo koristiti roditeljski dopust koji također traje šest mjeseci. Pritom taj dopust ne mora iskoristiti odjednom, već ga ima pravo iskoristiti do djetetove sedme godine života. Osim toga, dio tog dopusta može koristiti majka, a dio otac, a u slučaju takvog kombiniranja prava država roditeljima produžava porodiljni dopust za još dva mjeseca. Takvom se mjerom nastoje potaknuti očevi da se aktivno uključe u odgoj djece. Za vrijeme roditeljskog dopusta roditelji primaju punu naknadu svoje plaće po osnovici za naknadu, ali taj iznos ne može biti veći od 995,45 eura mjesečno za puno radno vrijeme, što predstavlja 225,5% proračunske osnovice. Treba napomenuti da osim zaposlenih roditelja u Republici Hrvatskoj i nezaposlene majke ostvaruju pravo na roditeljsku naknadu, odnosno na roditeljski i roditeljski dopust

⁹¹ E-gradani (n. d.) *Novčana potpora za novorođeno dijete*. Dostupno na: <https://gov.hr/hr/novcana-potpore-za-novorodjeno-dijete/700?lang=hr> (pristupljeno 20. rujna 2024.)

⁹² Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (n. d.) *Roditeljske i roditeljske potpore*. Dostupno na: <https://hzzo.hr/roditeljske-i-roditeljske-potpore> (pristupljeno 20. rujna 2024.)

⁹³ Puljiz, V., Nacionalna obiteljska politika, op. cit., str. 41.

u ukupnom trajanju od 12 mjeseci (6+6 mjeseci). Iako je roditeljna naknada koju primaju nezaposlene majke znatno niža od naknada koju primaju zaposlene majke (ta je naknada univerzalna i iznosi 301 euro), riječ je o pravu koje jača solidarnost sustava.⁹⁴

Važno je naglasiti da jedan roditelj ima mogućnost koristiti porodiljni dopust uz rad s nepunim radnim vremenom. Dodatno, kada je riječ o vremenskim mjerama, značajno je spomenuti da do navršene treće godine života djeteta jedan roditelj ima pravo na rad s polovicom punog radnog vremena zbog pojačane potrebe za brigom o zdravlju djeteta. Roditelji djece s teškoćama u razvoju mogu ostvariti i pravo na rad s polovicom radnog vremena do navršene osme godine života djeteta. Ta mjera vrijedi samo ako je drugi roditelj zaposlen na puno radno vrijeme. Roditelji imaju fleksibilnost da naizmjenično koriste ta prava, što znači da nije potrebno da isti roditelj stalno radi skraćeno radno vrijeme. Istodobno, država pokriva razliku u plaći, dajući naknadu u visini polovice primanja korisnika, odnosno onoliko koliko bi taj roditelj zaradio da radi puno radno vrijeme.⁹⁵

Kao što je već spomenuto, usluge se uglavnom odnose na aktivnosti za djecu predškolske dobi. U Republici Hrvatskoj jedina mogućnost da roditelji svoje dijete povjere drugome tijekom radnog vremena, izuzimajući neformalne aranžmane čuvanja djece poput onih kod susjeda ili baka i djedova, jest smještaj u jaslice ili vrtić. Međutim, stope upisa djece rane i predškolske dobi u standardne programe, posebice desetosatne, nisu jako visoke. To često rezultira situacijama u kojima, unatoč ispunjavanju svih potrebnih uvjeta, roditelji i njihova djeca ne mogu osigurati mjesto u predškolskim ustanovama.⁹⁶ Posljedično, stvaraju se duge liste čekanja, a roditelji čija djeca nisu primljena u te ustanove moraju tražiti alternativna rješenja. Te alternative uključuju privatne usluge čuvanja djece koje nemaju financiranja lokalne vlade i stoga naplaćuju pretjerano visoke naknade, skupe dadilje ili oslanjanje na bake i djedove. Ako nijedna od ovih opcija nije održiva ili dostupna, jedan roditelj će možda morati napustiti svoj posao kako bi se brinuo o djetetu. Nedovoljan razvoj usluga koje nude predškolske aktivnosti može se povezati s dva glavna čimbenika: financijskim ograničenjima koja proizlaze iz visokih

⁹⁴ Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, *Rodiljne i roditeljske potpore*, op. cit.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ivanković, M. (2004) *Predškolski odgoj i naobrazba u Republici Hrvatskoj u 2004. godini*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, str. 3.

izdataka za javne usluge, koje u velikoj mjeri financiraju jedinice lokalne samouprave te kulturnim vrijednostima ukorijenjenim u hrvatskom društvu koje su povijesno ovisile o obitelji za potporu, posebice u kontekstu odgoja i skrbi za djecu.⁹⁷ U Republici Hrvatskoj stopa sudjelovanja u ranom i predškolskom obrazovanju jedna je od nižih u Europskoj uniji te Hrvatska značajno zaostaje za ciljevima iz Barcelone (cilj je da 96 % djece od tri godine do polaska u osnovnu školu bude uključenih u programe predškolskog odgoja, dok je u Republici Hrvatskoj trenutno 76,3 % djece u toj dobi uključeno u predškolske ustanove).⁹⁸

Vidljivo je da u Republici Hrvatskoj niz inicijativa obiteljske politike ima za cilj povećati natalitet i poboljšati kvalitetu života obitelji s djecom, posebice onih s više djece. Neke od tih inicijativa pružaju jednokratnu potporu, dok su druge osmišljene za provedbu tijekom određenog trajanja. Iako jednokratna novčana pomoć može imati određene pozitivne učinke na natalitet, ti su učinci uglavnom privremeni. Kada su iznosi pomoći relativno niski, vjerojatno je da ove mjere neće značajno utjecati na natalitet. Dok su pronatalitetne inicijative napredovale tijekom godina, itekako postoji prostor za poboljšanja, posebno ona koja se odnose na bolje usluge, odnosno bolju dostupnost predškolskih ustanova. Svakako je moguće ugledati se i na druge države članice Europske unije i preuzeti neke njihove mjere o kojima se često govori u javnosti i čije uvođenje podržavaju brojni roditelji, poput univerzalnog dječjeg doplatka.

4.2. Migracijske politike

Dok mjere pronatalitetne politike daju prednost obiteljskoj zajednici te imaju za cilj poticanje nataliteta i poboljšanje kvalitete života u obiteljima s djecom, posebno obiteljima s više djece, mjere populacijske politike koncentriraju se na ukupnu strukturu i dinamiku cjelokupne populacije. To uključuje različite demografske kategorije i društvene procese koji se protežu izvan obitelji i s njom povezanih aktivnosti. Shodno tome, cilj mjera populacijske politike ne obuhvaća samo regulaciju stopa nataliteta i fertiliteta, već se bavi i mortalitetom i iseljavanjem stanovništva.⁹⁹

⁹⁷ Puljiz, V. (2003) Nacionalna obiteljska politika, op. cit., str. 46.

⁹⁸ Vlada Republike Hrvatske, op. cit.

⁹⁹ Milinković, D., op. cit., str. 104.

U odnosu na razdoblje prije nekoliko desetljeća, mladi ljudi danas su skloniji češćim promjenama poslova i često se nalaze na slabo plaćenim pozicijama s ograničenim radnim vremenom. Taj trend doprinosi odljevu mozgova, koji karakterizira iseljavanje visokokvalificiranih mladih ljudi, što u konačnici umanjuje potencijal za dugoročni gospodarski rast.

Poboljšanje uvjeta stanovanja jedna je od učinkovitih strategija za smanjenje iseljavanja stanovništva, posebice mladih. Mladima je osiguravanje financijske stabilnosti i prikladnog stambenog prostora na prvom mjestu prije razmišljanja o zasnivanju obitelji. Sposobnost mladih pojedinaca, uključujući i one s djecom, da si priušte odgovarajuće stanovanje značajno utječe na njihovu percepciju kvalitete života i njihove izbore u pogledu iseljavanja ili planiranja obitelji. Izazovi u dobivanju stambenog prostora proizlaze iz relativno niskih razina prihoda zajedno s visokim cijenama nekretnina. Slijedom toga, nužno je stvoriti više mogućnosti za stambeno zbrinjavanje.¹⁰⁰

Tijekom posljednja dva desetljeća Vlada Republike Hrvatske pokrenula je nekoliko stambenih inicijativa, posebice Program društveno poticajne stanogradnje (POS) koji je i dalje aktivan te Program subvencioniranja stambenih kredita koji je završio 2023. Dok je POS program postigao određene rezultate (preko 9 000 izgrađenih stanova do početka 2024. godine),¹⁰¹ subvencioniranje stambenih kredita nenamjerno je pridonijelo rastu cijena nekretnina, budući da postala je očita financijska potpora države mladim obiteljima koje kupuju svoj prvi dom. Kako bi se poboljšale mogućnosti stanovanja za mlade, neophodno je sufinancirati razvoj stanova dostupnih za prodaju i iznajmljivanje, uz poticanje ulaganja u te inicijative. Konkretno, izgradnja stanova za najam i subvencioniranje njihovih troškova podržalo bi širu demografiju, čineći taj pristup stambenoj pomoći mladim obiteljima ekonomski održivijim. Nadalje, kupnja nekretnine

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine RH (n. d.) Programi stambenog zbrinjavanja. Dostupno na: <https://mpgi.gov.hr/o-ministarstvu-15/djelokrug/programi-stambenog-zbrinjavanja/8130> (pristupljeno 20. rujna 2024.)

može spriječiti unutarnju mobilnost; potporom za najam mlade obitelji bi dobile veću fleksibilnost u tom pogledu.¹⁰²

Sveukupno blagostanje društva i konkurentnost značajno ovise o održivom gospodarskom rastu i razvoju. U Republici Hrvatskoj gospodarska aktivnost ključna je za demografsku revitalizaciju. Primarni cilj strategije demografske revitalizacije jest zaustaviti trend depopulacije u manjim gradovima koji se nalaze u blizini većih regionalnih čvorišta. Kako bi se poboljšalo korištenje prirodnih i geografskih resursa (kao što je povoljan pristup urbanim središtima i učinkovite prometne veze) ključno je unaprijediti komunalnu infrastrukturu i zajamčiti široki pristup brzom internetu. Postizanje tog cilja zahtijeva zajedničke napore lokalnih zajednica uz provedbu javnih politika usmjerenih na mlade i marljive demografske skupine, dopunjenih dodatnim poticajima za zapošljavanje i poljoprivredu, smanjenjem poreza i pružanjem osnovnih usluga poput predškolskih ustanova.¹⁰³

Na stopu zaposlenosti utječu različiti elementi, uključujući razvoj tržišta rada, zakonodavstvo te socijalne i obrazovne politike. Među državama članicama Europske unije Republika Hrvatska je jedna od država s najnižom stopom zaposlenosti radno sposobnog stanovništva. Ključno je stvoriti nove prilike za zapošljavanje kako bi se na tržište rada uključilo nezaposleno stanovništvo, posebno mlade odrasle osobe sa završenom srednjom školom, žene, dugotrajno nezaposleni i starije osobe koje još nisu ispunile kriterije za umirovljenje. Dodatno, potrebne su daljnje mjere za poticanje hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka na povratak ili preseljenje u Republiku Hrvatsku.¹⁰⁴

U proteklih dvadesetak godina Republika Hrvatska donijela je nekoliko aktivnih politika zapošljavanja s ciljem poticanja otvaranja novih radnih mjesta i smanjenja stope nezaposlenosti. Te su inicijative uključivale niz mjera, poput bespovratnih sredstava namijenjenih potpori zapošljavanja mladih pojedinaca i financiranja nastojanja za samozapošljavanje. Nadalje, uvedeni su programi stručnog osposobljavanja kako bi se olakšale mogućnosti zapošljavanja bez

¹⁰² Vlada Republike Hrvatske, op. cit.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid.

potrebe za formalnim ugovorom o radu. Dodatne strategije uključivale su subvencije za poticanje zapošljavanja dugotrajno nezaposlenih osoba i onih iz teže zapošljive demografske skupine, zajedno s programima osposobljavanja i prekvalifikacije tražitelja posla. Napori su također obuhvatili inicijative javnih radova i mogućnosti zapošljavanja u podržanim regijama.¹⁰⁵ Unatoč tim nastojanjima, većina tih mjera nije donijela značajna poboljšanja u ukupnim brojkama nezaposlenosti. Naime, određeni programi, posebice oni usmjereni na stručno osposobljavanje bez formalnog radnog odnosa, pokazali su se neučinkovitima i nepovoljno utječu na plaće mladih radnika.¹⁰⁶ Suprotno tome, nalazi istraživanja pokazuju da je jedna od učinkovitijih strategija bila promicanje samozapošljavanja, značajno povećavajući prilike na tržištu rada za pojedince koji su primili pomoć.¹⁰⁷ Unatoč određenim ograničenjima, ova je inicijativa dovela do smanjenja stope nezaposlenosti, što upućuje na to da bi se trebala održati i u budućim provedbama.¹⁰⁸

Za učinkovito suzbijanje iseljavanja ključno je fokusirati se na žene na tržištu rada. Zapošljavanje i obrazovanje žena tijekom 20. stoljeća imalo je izravan utjecaj na stope plodnosti. Istraživanja pokazuju da, uz financijske poticaje, čimbenici vezani za vrijeme i usluge značajno utječu na visokoobrazovane žene. Ti čimbenici obuhvaćaju mogućnosti fleksibilnosti radnog mjesta i vremena, poput prilagodljivog radnog vremena i mogućnosti stalnog i povremenog rada na daljinu. Osim toga, bitne su usluge skrbi o djeci, uključujući predškolske ustanove smještene u stambenim četvrtima ili većim tvrtkama, siguran i udoban prijevoz za djecu, osigurana i planirana razdoblja odmora i slobodne dane, kao i drugi elementi koji olakšavaju zdravu ravnotežu između poslovnog i privatnog života. Trenutna mreža predškolskih ustanova u Republici Hrvatskoj prepoznata je kao značajna prepreka provođenju učinkovite i proaktivne pronatalitetne i obiteljske politike, posebice s obzirom na to da je broj žena koje se obrazuju i

¹⁰⁵ Matković, T. (2019) Politika zapošljavanja i nezaposlenost. U: Bežovan, G., ur., *Socijalna politika Hrvatske*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 197-198.

¹⁰⁶ Tomić, I. i Žilić, I. (2020) Working for 200 Euro? The Unintended Effects of Traineeship Reform on Youth. Labor Market Outcomes. *Labour*, 34 (3), str. 347.

¹⁰⁷ Srhoj, S. i Žilić, I. (2021) „Fine...I’ll do it myself”: Lessons from self-employment grants in a long recession. *Radni materijali EIZ-a*, 11 (6), str. 2-38.

¹⁰⁸ Vlada Republike Hrvatske, op. cit.

zapošljavaju u stalnom porastu.¹⁰⁹ Također, postojeće radno vrijeme predškolskih ustanova ne zadovoljava na adekvatan način zahtjeve zaposlenih roditelja.¹¹⁰

U skladu s navedenim strategijama jasno je da je jačanje gospodarske aktivnosti ključno kako bi se spriječile daljnje migracije ili potaknuli oni koji su već iselili iz Republike Hrvatske da se vrate u svoju domovinu. To uključuje uvođenje inicijativa za stambeno zbrinjavanje mladih, promicanje mogućnosti (samo)zapošljavanja i osobito poboljšanje usluga povezanih s vremenom, posebice za žene. Te su usluge trenutno nedovoljno razvijene i ključne su za žene koje se zbog ovih ograničenja suočavaju s preprekama pri ulasku na tržište rada.

4.3. Reforme sustava obrazovanja

Za rješavanje izazova podzastupljenog i ranjivog stanovništva u visokom obrazovanju ključno je ponuditi izravnu i neizravnu potporu studentima, s ciljem izjednačavanja uvjeta u pogledu socioekonomskog statusa i pristupa visokom obrazovanju. Poboljšanje obrazovnog okvira za stanovništvo uključuje dodjelu izravnih državnih potpora, poput stipendija, uz neizravne potpore poput subvencioniranog stanovanja i prehrane za studente. Stipendije se dodjeljuju na temelju socioekonomskih čimbenika i prosjeka ocjena studenata, posebice u STEM disciplinama.¹¹¹ Nadalje, kako bi se olakšao pristup subvencioniranom smještaju u studentskim domovima za one iz nižeg socioekonomskog statusa, od ključne je važnosti razviti i unaprijediti infrastrukturu tih objekata izgradnjom novih zgrada i renoviranjem postojećih. Smanjenjem troškova stanovanja studenti imaju smanjenu potrebu za radom tijekom studiranja, što posljedično smanjuje rizik od prekida ili produljenja školovanja. Nadalje, iz državnog proračuna izdvajaju se sredstva za javna visoka učilišta za podizanje studentskog standarda, što uključuje financijsku potporu za subvencioniranu prehranu studenata.¹¹²

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Dobrotić, I., Matković, T. i Menger, V. (2018) Analiza pristupačnosti, kvalitete, kapaciteta i financiranja sustava ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj. Zagreb: Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, str. 114.

¹¹¹ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih RH (n. d.). *Državne stipendije*. Dostupno na: <https://mzom.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/visoko-obrazovanje/drzavne-stipendije/162> (20. rujna 2024.)

¹¹² Vlada Republike Hrvatske, op. cit.

Važno je istaknuti da upisne kvote na visokim učilištima u Republici Hrvatskoj već nekoliko godina ne odgovaraju posebnim zahtjevima tržišta rada za pojedinim zanimanjima za koja je potrebno visoko obrazovanje.¹¹³ Ta neusklađenost u upisnoj politici unutar okvira visokog obrazovanja dovela je do prevelikog broja studenata u programima za kojima je potražnja na tržištu rada manja. S druge strane, neka sveučilišta ne uspijevaju privući dovoljno studenata u programe koji ih izravno pripremaju za tražene karijere. Za rješavanje tog problema ključno je uskladiti upisne kvote u sustavu visokog obrazovanja s potrebama tržišta rada. Takvo usklađivanje potaknulo bi mlade na studiranje u traženijim područjima i opremilo ih vještinama koje trenutno nedostaju na tržištu rada Republike Hrvatske.¹¹⁴

Jasno je da su u tijeku brojne inicijative za poboljšanje obrazovnog okvira za stanovništvo, ali još uvijek postoje značajne mogućnosti za napredak. To se uglavnom odnosi na osiguravanje usklađenosti upisnih kvota na sveučilištima sa zahtjevima tržišta rada i pružanje državnih stipendija svim studentima na temelju njihovih prosjeka ocjena, umjesto da se te nagrade ograničavaju samo na one u STEM disciplinama, kako bi se inspirirali studenti s najboljim rezultatima. Nadalje, poboljšanje studentskog smještaja je ključno, posebno s obzirom na visoke cijene najma u pojedinim sveučilišnim gradovima diljem Republike Hrvatske.

¹¹³ Prelčec, K. (2022) Upisne kvote, studenti prve godine i nezaposlenost visokoobrazovanih – interakcija i rizici. *Acta Economica Et Turistica*, 8 (2), str. 215.

¹¹⁴ Ibid.

5. ZAKLJUČAK

U radu su analizirani ekonomski aspekti demografskih promjena u Republici Hrvatskoj. Analiza je pokazala da je broj ukupnog stanovništva Republike Hrvatske od njezina osamostaljenja u padu, a statistički podaci za razdoblje od 2014. do 2023. godine upućuju na to da je prirodni prirast negativan (više je umrlih od živorođenih te je stopa nataliteta niska, a stopa mortaliteta visoka), da je migracijski saldo također uglavnom negativan (više se stanovništva iseljava iz države nego što se useljava, uz iznimku 2022. i 2023. godine). Osim toga, s obzirom na dobnu strukturu petinu stanovništva čine osobe u dobi od 65 godina i više, što je nešto više od udjela stanovništva u dobi do 19 godina. Pritom je prosječna dob hrvatskog stanovništva 2023. godine iznosila 44,4 godine. Stoga se Republika Hrvatska kao i brojne druge države suočava sa starenjem stanovništva.

Istaknuti demografski trendovi imaju štetan učinak na gospodarski razvoj, odnosno na tržište rada, sustave socijalne i zdravstvene skrbi te održivost mirovinskog sustava. Zbog značajnog broja stanovništva koje je iselilo iz Republike Hrvatske, posebno visokoobrazovanog i stručnog kadra te starenja stanovništva tržište rada suočava se problemima, kao što su nedostatak odgovarajuće radne snage. To je rezultiralo ukidanjem kvota za radne vize koje se odobravaju strancima za rad u Hrvatskoj, ali uvođenje nove, strane radne snage ne rješava postojeće problem s obzirom na to da je riječ uglavnom o radnicima koji rade na nižim pozicijama u trgovinu, ugostiteljstvu, turizmu itd. Isto tako, unatoč uvozu strane radne snage u Republici Hrvatskoj su različita zanimanja, posebno zanati i neka zanimanja koja zahtijevaju visokoškolsko obrazovanje i dalje u kroničnom deficitu.

Podatci pokazuju da Republika Hrvatska ima jednu od nižih stopa zaposlenosti radnog stanovništva u Europskoj uniji, a iako je u proteklom desetljeću smanjen broj nezaposlenih osoba zbog iseljavanja stanovništva i dalje je visoki broj nezaposlenih osoba u Republici Hrvatskoj. Postojećim demografskim trendovima, odnosno niskim natalitetom, vanjskim migracijama te starenjem stanovništva posebno je ugrožena održivost mirovinskog sustava jer je omjer umirovljenika i osiguranika izrazito nepovoljan (na jednog umirovljenika gotovo da dolazi jedan osiguranik). Demografske promjene negativno utječu i na sustav socijalne skrbi jer je 20,7 %

stanovništva Republike Hrvatske (prema podacima iz 2023. godine) u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Iako se najveći udio naknada u okviru tog sustava izdvaja za osobe starije životne dobi, naknade iz sustava socijalne skrbi obuhvaćaju i naknade za kućanstva, obitelji, bolovanja, invaliditet i sl. Kako bi sustav mogao izdržati određeni pritisak i kako bi se izdaci koji se izdvajaju za socijalnu državu mogli povećati na razinu Europske unije nužno je poboljšati gospodarsku razvijenost Republike Hrvatske. Postojeće demografske promjene negativno utječu i na zdravstveni sustav koji je opterećen brojnim pacijentima, posebno onima starije životne dobi koji zahtijevaju više zdravstvenih usluga i češće boluju od određenih bolesti u odnosu na osobe mlađe životne dobi. Sustav opterećuje i činjenica da je veliki broj zdravstvenih djelatnika iselio iz Republike Hrvatske, prvenstveno u druge države Europske unije, u proteklom desetljeću, pa nedostaje medicinskih sestara/tehničara i liječnika, posebno raznih specijalista.

Potencijalne strategije za suzbijanje negativnih demografskih trendova u Republici Hrvatskoj uključuju inicijative usmjerene na povećanje stope nataliteta, smanjenje iseljavanja stanovništva i povećanje obrazovne kvalifikacije stanovništva. Mjere za povećanje nataliteta prvenstveno su usmjerene na inicijative obiteljske politike, koje uključuju financijske poticaje, različite oblike roditeljskog dopusta te usluge koje roditeljima pomažu u usklađivanju profesionalnih i roditeljskih obveza. Konkretno, te usluge olakšavaju kontinuirano zapošljavanje roditelja, kao što su jaslice, vrtići i opcije produljene skrbi u osnovnim školama. Napori za povećanje stope nataliteta uključuju fleksibilne radne aranžmane, uključujući mogućnosti rada na daljinu i prilagodljivo radno vrijeme, što pomaže roditeljima da učinkovitije usklade svoje obiteljske i profesionalne obveze.

Nadalje, inicijative usmjerene na suzbijanje iseljavanja stanovništva usmjerene su na osiguravanje stambenih rješenja za mlade obitelji, olakšavanje kupnje ili najma njihovih prvih domova, povećanje mogućnosti zapošljavanja i osiguranje sigurnosti radnog mjesta, pri čemu je financiranje samozapošljavanja najučinkovitija strategija u tom području. Nadalje, mjere za poboljšanje obrazovnog okvira uključuju ponudu izravnih državnih potpora, poput stipendija, i neizravnih potpora, poput subvencioniranog stanovanja i prehrane za studente, uz usklađivanje upisnih kvota na visokim učilištima sa zahtjevima tržišta rada. Za pospješivanje demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj nužno je doraditi postojeće mjere, i to povećanjem određenih

financijskih naknada, unaprjeđenjem usluga predškolskog odgoja te usklađivanjem rada ustanova ranog i predškolskog odgoja sa zahtjevima suvremenih obitelji. Uz to, važno je prilagoditi upisne kvote na sveučilišta potrebama tržišta rada te provoditi nove strategije, poput inicijativa usmjerenih na privlačenje hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka, uz poboljšanje gospodarskog razvoja.

LITERATURA

Knjige:

1. Bouillet, D., Bračić-Ružić, G. i Zrinščak, S. (2002) *Neki aspekti zaštite obitelji u Republici Hrvatskoj s obzirom na europski kontekst*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
2. Dobrotić, I., Matković, T. i Menger, V. (2018) *Analiza pristupačnosti, kvalitete, kapaciteta i financiranja sustava ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.
3. Družić, I., Beg, M. i Raguž Krištić, I. (2016). *Starenje stanovništva, migracije i mirovinski sustav*. U: Obadić, A. i Tica, J., ur., *Gospodarstvo Hrvatske*. Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 165-201.
4. Gelo, J., Akrap, A. i Čišin, I. (2005) *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske: bilanca 20. stoljeća*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
5. Mayes, D. G. i Michalski, A. (2013) *The changing welfare state in Europe: the implications for democracy*. Cheltenham: Edward Elgar.
6. Mrnjavac, Ž. (1996) *Mjerenje nezaposlenosti*. Split: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu.
7. Nejašmić, I., (2005) *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Puljiz, V., Bežovan, G., Matković, T., Šućur, Z. i Zrinščak, S. (2008) *Socijalna politika: povijest, sustavi*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
9. Wertheimer-Baletić, A. (1999) *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: Zagrebačka škola ekonomije i management.
10. Wertheimer-Baletić A. (2017) *Demografska teorija, razvoj stanovništva hrvatske i populacijska politika (izbor radova)*. Samobor: Meridijani.

Članci:

1. Akrap, A. (2015) Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051. *Bogoslovna smotra*, 85 (3), str. 855-868.
2. Bakar, Ž. (2015) Stanje u zdravstvenom sustavu - pogled iz primarne zdravstvene zaštite/ obiteljske medicine. *Medicina familiaris Croatica: časopis Hrvatske udružbe obiteljske medicine*, 23 (2), str. 3-7.
3. Bloom, D., Canning, D. i Fink, G. (2010) Implications of population ageing for economic Growth. *Oxford review of Economic policy*, 26 (4), str. 583-612.
4. Capak, K. (2020) Javnozdravstveni osvrt na demografska kretanja u Hrvatskoj. *Paediatrica Croatica*, 64 (2), str. 75-76.
5. Havelka M. (2003) Skrb za starije ljude u Hrvatskoj – potreba uvođenja novih modela. *Društvena istraživanja*, 12, 1-2 (63-64), str. 225-245.
6. Ivanda, K. (2017) Demografija Hrvatske: stanje, zablude i perspektive. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 8 (31), str. 10-15.
7. Jurić, T. (2020) Najskuplji liječnik i sestra su oni kojih nema. *Medix*, 144/145 (26), str. 30-33.
8. Lajić, I. (2007) Mehaničko kretanje stanovništva i regionalni razvoj. *Migracijske i etničke teme*, 23 (3), str. 209-233.
9. Lamza-Maronić, M. i Tokić, I. (2012) Utjecaj demografskih čimbenika na društveno – ekonomski razvoj Hrvatske. *Ekonomski vjesnik*, 25 (2), str. 263-270.
10. Lolić Čipčić, M. i Perković Milišić, A. (2021) Implikacije demografskih trendova u Republici Hrvatskoj na održivost mirovinskog sustava. U: Livaić, T., ur., *Proceedings of the 5th International Scientific and Professional Conference The Challenges of Today*. Šibenik: Veleučilište u Šibeniku, str. 47-56.
11. Matković, T. (2019) Politika zapošljavanja i nezaposlenost. U: Bežovan, G., ur., *Socijalna politika Hrvatske*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 195-285.
12. Mečev, D. i Vudrag, N. (2012) Utjecaj demografskog procesa starenja na gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj. *Praktični menadžment: stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta*, 3 (2), str. 37-41.
13. Milinković, D. (1996) Populacijska politika. *Ljetopis socijalnog rada*, 3 (1), str. 99-109.

14. Obadić, A. i Smolić, Š. (2008) Ekonomske i socijalne posljedice procesa starenja stanovništva. *Ekonomski istraživanja*, 21 (2), str. 86-98.
15. Pintarić, Lj. i Župarić-Iljić, D. (2024) „Pune čekaonice, prazne ordinacije“: motivi iseljavanja liječnica i liječnika iz Hrvatske. *Migration and Ethnic Themes*, 40(1), str. 63-89.
16. Prelčec, K. (2022) Upisne kvote, studenti prve godine i nezaposlenost visokoobrazovanih – interakcija i rizici. *Acta Economica Et Turistica*, 8 (2), str. 215-239.
17. Puljiz, V. (2003) Nacionalna obiteljska politika. U: Puljiz, V. i Bouillet, D., ur., *Nacionalna obiteljska politika*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 11-54.
18. Puljiz, V. (2005) Demografske promjene i socijalna politika. U: Živić, D., Pokos, N. i Mišetić, A., ur., *Stanovništvo Hrvatske - dosadašnji razvoj i perspektive*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 95-118.
19. Srhoj, S. i Žilić, I. (2021) „Fine...I’ll do it myself’: Lessons from self-employment grants in a long recession. *Radni materijali EIZ-a*, 11 (6), str. 2-38.
20. Šperanda, Ž., Rakošec, Ž. i Radan, M. (2018) Demografski slom Hrvatske i Europe. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 73 (2), str. 227-237.
21. Šućur, Z. (2006) Objektivno i subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 13 (3-4), str. 237-255.
22. Tomić, I. i Žilić, I. (2020) Working for 200 Euro? The Unintended Effects of Traineeship Reform on Youth. Labor Market Outcomes. *Labour*, 34 (3), str. 347-371.
23. Wertheimer-Baletić, A. (2005) Demografija Hrvatske – aktualni demografski procesi. *Diacovensia: teološki prilozi*, 13 (1), str. 97-118.

Magistarski radovi:

1. Jerković, Ž. (2006) *Mirovinski fondovi u Republici Hrvatskoj kao institucionalni investitori*. Magistarski rad. Split: vlastita naklada.

Internetski izvori:

1. Antešić, D. (2020) *(Ne)održivost hrvatskog mirovinskog sustava*. Dostupno na: <https://www.liberal.hr/mirovinski-sustav-mirovine-944> (pristupljeno 16. rujna 2024.)
2. Babić, Z. (2000) *Skrb za starije osobe treba postati nacionalni prioritet: Da ne budu sretnici” samo korisnici domova*. Dostupno na: <https://www.glas-koncila.hr/skrb-za-starije-osobe-treba-postati-nacionalni-prioritet-da-ne-budu-sretnici-samo-korisnici-drzavnih-domova/> (pristupljeno 18. rujna 2024.)
3. Batog, C. i sur. (2019) *Demographic Headwinds in Central and Eastern Europe*. IMF Departmental Papers. Dostupno na: <https://www.imf.org/en/Publications/Departmental-Papers-Policy-Papers/Issues/2019/07/11/Demographic-Headwinds-in-Central-and-Eastern-Europe-46992> (pristupljeno 14. rujna 2024.)
4. DZS (n. d.) *Stanovništvo prema starosti i spolu*. Dostupno na: <https://web.dzs.hr/app/rss/piramida-stanovnistva.html> (pristupljeno 14. rujna 2024.)
5. DZS (2016) *Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj u 2015. – prosjek godine*. Dostupno na: https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/09-02-08_01_2016.htm (pristupljeno 14. rujna 2024.)
6. DZS (2019) *Procjene stanovništva Republike Hrvatske u 2018*. Dostupno na: https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/07-01-03_01_2019.htm (pristupljeno 10. rujna 2024.)
7. DZS (2020) *Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj u 2019. – prosjek godine*. Dostupno na: https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/09-02-07_01_2020.htm (pristupljeno 14. rujna 2024.)
8. DZS (2022) *Objavljeni konačni rezultati Popisa 2021*. Dostupno na: <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (pristupljeno 10. rujna 2024.)
9. DZS (2023) *Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2023*. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58061> (pristupljeno 12. rujna 2024.)
10. DZS (2024) *Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj u 2023. – prosjek godine*. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76780> (pristupljeno 14. rujna 2024.)

11. DZS (2024) *Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2023.* Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76802> (pristupljeno 12. rujna 2024.)
12. DZS (2024) *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2023.* Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76800> (pristupljeno 10. rujna 2024.)
13. DZS (2024) *Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2023.* Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/media/iaiczno2/zudp-2024-1-1-pokazatelji-siroma%C5%A1tva-i-socijalne-isklju%C4%8Denosti-u-2023.pdf> (pristupljeno 18. rujna 2024.)
14. DZS (2024) *Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2023.* Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76804> (pristupljeno 10. rujna 2024.)
15. Europska komisija (n. d.) *Odljev mozгова – ublažavanje izazova povezanih sa smanjenjem broja stanovnika (komunikacija).* Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13394-Odljev-mozgov-a-ublažavanje-izazova-povezanih-sa-smanjenjem-broja-stanovnika-komunikacija_hr (pristupljeno 12. rujna 2024.)
16. Eurostat (2024) *Government expenditure on social protection.* Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_social_protection (pristupljeno 18. rujna 2024.)
17. Eurostat (n. d.) *Employment rates by sex, age and citizenship (%).* Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsa_ergan/settings_1/table?lang=en (pristupljeno 14. rujna 2024.)
18. E-građani (n. d.) *Novčana potpora za novorođeno dijete.* Dostupno na: <https://gov.hr/hr/novcana-potpورا-za-novorodjeno-dijete/700?lang=hr> (pristupljeno 20. rujna 2024.)
19. E-građani (n. d.) *Sustav mirovinskog osiguranja.* Dostupno na: <https://gov.hr/hr/sustav-mirovinskog-osiguranja/846?lang=hr> (pristupljeno 16. rujna 2024.)
20. Gelenčir, M. (2024) *HZZ objavio listu za 2024.: Ovo su deficitarna zanimanja i ona u kojima treba smanjiti upisne kvote.* Dostupno na: <https://www.srednja.hr/novosti/hzz-objavio-listu-za-2024-ovo-su-deficitarna-zanimanja-i-ona-u-kojima-treba-smanjiti-upisne-kvot/> (pristupljeno 14. rujna 2024.)

21. Hrvatska enciklopedija (n. d.) *Aktivno stanovništvo*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/aktivno-stanovnistvo> (pristupljeno 14. rujna 2024.)
22. Hrvatska enciklopedija (n. d.) *Migracija*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/migracija> (pristupljeno 12. rujna 2024.)
23. Hrvatska enciklopedija (n. d.) *Natalitet*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/natalitet> (10. rujna 2024.)
24. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2024) *Osiguranici prema kategorijama i spolu*. Dostupno na: <https://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/statistika/osiguranici-2023/osiguranici-1-2024-za-12-2023.pdf?vel=1489108> (pristupljeno 16. rujna 2024.)
25. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2024) *Poziv za podnošenje zahtjeva za ostvarivanje prava na doplatak za djecu*. Dostupno na: <https://www.mirovinsko.hr/hr/poziv-za-podnosenje-zah-tjeva-za-ostvarivanje-prava-na-doplatak-za-djecu/3319> (pristupljeno 20. rujna 2024.)
26. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2024) *Pregled osnovnih podataka o stanju u sustavu mirovinskog osiguranja za prosinac 2023. (isplata u siječnju 2024.)*. Dostupno na: <https://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/statistika/Osnovni-podatci-2023/osnovni-podatci-2024-1-HR.pdf?vel=1156426> (pristupljeno 16. rujna 2024.)
27. Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (2024) *Izješće o poslovanju za 2023. godinu*. Dostupno na: https://hzzo.hr/sites/default/files/inline-files/Izje%C5%A1%C4%87e%20o%20poslovanju%20HZZO-a%20za%202023.%20godinu_1.pdf (pristupljeno 16. rujna 2024.)
28. Hrvatsko mirovinsko osiguravajuće društvo (n. d.) *Hrvatski mirovinski sustav*. Dostupno na: <https://hrmod.hr/hrvatski-mirovinski-sustav/> (pristupljeno 16. rujna 2024.)
29. Kanazir, A. (2024) *Liste čekanja u domovima za starije: Planira se Registar korisnika socijalnih usluga i poseban sustav za Zagreb*. Dostupno na: <https://www.mirovina.hr/novosti/liste-cekanja-u-domovima-za-starije-planira-se-registar-korisnika-socijalnih-usluga-i-poseban-sustav-za-zagreb/> (pristupljeno 18. rujna 2024.)
30. Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine RH (n. d.) *Programi stambenog zbrinjavanja*. Dostupno na: <https://mpgi.gov.hr/o-ministarstvu-15/djelokrug/programi-stambenog-zbrinjavanja/8130> (pristupljeno 20. rujna 2024.)

31. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih RH (n. d.). *Državne stipendije*. Dostupno na: <https://mzom.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/visoko-obrazovanje/drzavne-stipendije/162> (20. rujna 2024.)
32. Proleksis enciklopedija (n. d.) *Starosna piramida*. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/46748/> (pristupljeno 14. rujna 2024.)
33. Središnji državni portal (n. d.) *Kapitalizirana štednja (II. i III. stup)*. Dostupno na: <https://mss.gov.hr/kapitalizirana-stednja-ii-i-iii-stup/116> (pristupljeno 16. rujna 2024.)
34. Vlada Republike Hrvatske (2024) *Strategija demografske revitalizacije Republike Hrvatske do 2033. godine*. NN 36/2024. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/cms.htm?id=60496> (14. rujna 2024.)
35. Zakon o porezu na dohodak, Narodne novine br. 115/16, 106/18, 121/19, 32/20, 138/20, 151/22, 114/23. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/85/Zakon-o-porezu-na-dohodak> (pristupljeno 20. rujna 2024.)

POPIS SLIKA

Slika 1. Stanovništvo Republike Hrvatske prema dobi i spolu sredinom 2023. godine	13
---	----

POPIS TABLICA

Tablica 1. Kretanje ukupnog stanovništva u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2023.	4
Tablica 2. Prirodno kretanje stanovništva u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2023.	6
Tablica 3. Stope nataliteta i mortaliteta u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2023.	7
Tablica 4. Vanjske migracije stanovništva Republike Hrvatske od 2014. do 2023	9
Tablica 5. Dobna struktura stanovništva Republike Hrvatske prema procjeni od sredine 2023. godine	11
Tablica 6. Radno sposobno stanovništvo Republike Hrvatske prema aktivnosti od 2014. do 2023.	16
Tablica 7. Usporedba stope zaposlenosti u Republici Hrvatskoj u odnosu na prosjek Europske unije te druge države članice od 2014. do 2023.	17
Tablica 8. Izdatci za zdravstvenu zaštitu u Republici Hrvatskoj 2022. i 2023. godine	31

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Omjer aktivnih osiguranika i umirovljenika od 2018. do 2023.	22
Grafikon 2. Izdatci država članica Europske unije za socijalnu skrb u 2022. godini	29
Grafikon 3. Broj iseljenih liječnika iz Republike Hrvatske od 2013. do 2024. godine	32